

Alexandria

PERIODIEKE UITGAAF
VERSCHIJNEND ALLE 3 MAANDEN
NIEUWE REEKS. VIII, 1936, NR. 2

koninklijke
geschied-en-oudheid-
kundige kring van de
antwerpsche kempen

Voor alles wat het bestuur van den Kring, het Museum en
het opstel van het Tijdschrift aangaat wende men zich tot :

Kanunnik J. E. JANSEN, o. Praem.

Pastoor, Lovenjoul (Corbeek-Loo)

Voor de Giften en het Bezoek van het Museum tot :

W. H. CLAES,

Secretaris van Taxandria

Steenweg op Antwerpen 36/3 Turnhout

Postchecknummer 412831.

Voor finantieele zaken tot :

J. DIERCXSENS

Grondeigenaar

Leopoldstraat, 18 Turnhout.

BEZOEKT HET MUSEUM,
Mermansstraat 21.

WESTERLOO

EN DE

PRINSELIJKE FAMILIE

DE MERODE

(VERVOLG.)

IV.

OVERGANGSPERIODE.

Hiermede treden wij het laatste tijdvak der Middeleeuwen binnen, van het einde der 14^e tot het begin der 16^e eeuw. De hertogen van Brabant worden vervangen door de prinsen van het Burgondisch Huis, opgevolgd door het Oostenrijksch Huis met Maximiliaan van Oostenrijk, wiens zoon Filips en Joanna van Castilië aan Keizer Karel V het leven zullen schenken. De ontwikkelingstijd der steden en dorpen is voorbij. Bij het begin der 15^e eeuw ontstaat een nijverheidscrisis in de groote steden en de lakenweverij wijkt meer uit naar den buiten, die, gezien zijn lagere loonen, goedkoper handwerk kan leveren. De linnenweverij neemt ook een aanvang. Kleine steden en dorpen bezitten hun linnenwevers. De landbouw, beter beoefend, wint ook aan belangrijkheid bij, dank zij de vermindering der belastingen en het opkomen van den graanhandel. De Kempen is een ander gewest geworden. De nijverheid bloeit te Herenthals, Moll en Gheel en niet minder te Turnhout, waar prins Antoon van Burgondië plechtig hof hield op het Kasteel in de eerste jaren van 1400.

Op kerkelijk gebied staan we voor de groote Westersche Scheuring, maar de Kempen bleef aan den Paus van Rome getrouw. Het onregelmatig Concilie van Basel verwekte nadien nog eenige moeilijkheden, waarin onze Kempische kerken en abdijen o. a. Turnhout en Tongerlo betrokken waren. Een zware slag werd toegebracht aan de goede zeden, die laag daalden, maar we zien ijverige geestelijke hulp optreden. De bedelende Orden verspreidden zich ook in de dorpen : nieuwe kloosters, gasthuizen, begijnhoven, kerken en kapellen worden gesticht. Nevens de oude abdijen Tongerlo, Averbode, Postel, verschijnen de nieuwe Augustijner priorijen van Korssendonk (Turnhout) en den Troon (Grobendonk), zoodat tegen de verslapping van den godsdienst en de zeden een machtig verweer opdaagt in de Kempen.

Op cultureel gebied bevinden we ons in een bloeiperiode. Het onderwijs wordt beter verzorgd door de geestelijken ; de Hoogeschool van Leuven komt tot stand in 1425; de schoone Kunsten brengen groote meesters voort, waaronder twee der beroemdste schilders : Petrus Cristus en Quinten Massijs, uit Kempische familiën ontsproten.

Ongelukkiglijk kwamen twee verschrikkelijke plagen, de pest en de oorlog, dezen welstand verstoren, vooral op het laatst der 15^e en het begin der 16^e eeuw.

Te midden hiervan speelt zich een der gewichtigste gebeurtenissen in de Westerloosche geschiedenis af. Het machtig huis der Wesemaal's, dat met middeleeuwsche begrippen gedurende vier eeuwen de Utrechtsche goederen en het lot van Westerloo in handen had, gaat nu vervangen worden door het hoogst adellijk Huis de Merode, welk, met nieuwe beginselen doordrongen, hoogere beschaving zal aanbren- gen.

In de 2^e helft der 14^e eeuw komt voor de eerste maal een de Merode in de geschiedenis van Westerloo voor. Margareta van Wesemaal, dochter van Willem I en van Jenne de Faleis, trouwde in 1361 met Rijkaart I, heer van Andrimont, baanderheer van Merode, heer van Frentz. Zij overleed in 1384, hij in 1394, een zoon nalatend, Rijkaart II, dien wij weldra de goederen van Westerloo in ontvangst

Epitaphe Margareet van Wesemaal met wapenbord : Merode-
Wesemaal.

(Paneel : Eigenaar : Prins de Merode Westerloo)

zullen zien nemen van Utrecht, na een hevigen en langdurigen strijd met den laatsten der Wesemaal's.

Doch sluiten wij eerst de geschiedenis van deze familie af. De lijst der Wesemaal's zal niet schitterend eindigen en de machtige familie zal niet in schoonheid op Westerloo's bodem uitsterven.

Na de dood van Willem II van Wesemaal, zonder wettig oir overleden, volgde hem zijn broeder Jan I op, die ook een broeder was van Margareta voormeld. Hij was kanunnik te Utrecht maar verliet dit ambt om in het bezit van zijns broeders goederen te treden en te trouwen met Ida, Vrouwe van Ranst, Berchem, enz. Weldra verstiet hij zijn echtgenoot om met Jenne de Beaufremont te leven. Hij stierf op den burcht van Westerloo in 1417 ; Jenne de Beaufremont in 1429. Beiden werden te Westerloo begraven.

Uit Jan en Jenne de Beaufremont ontsproot de laatste der Wesemaal's van Westerloo, Jan II, gezegd Mejonker van Wesemaal. Hij huwde Jenne, Vrouwe van Bouchout, burggravin van Brussel, die een dochter van Arenberg was. Deze brave vrouw vroeg de echtscheiding om het schandelijk gedrag van haar liederlijken man, die uit oneerlijke betrekkingen met een zekere Aleidis van den Schoer zeven bastaarden won.

Jan II van Wesemaal gedroeg zich even slecht tegenover zijn leenheeren en bekreunde zich weinig om de Utrechtsche kapittelrechten. Hij wilde hun leenrechten niet erkennen, betaalde niet en ging zelfs zoo ver de geestelijke goederen aan te slaan. Hij werd hiervoor door den kerkelijken ban getroffen ; het interdikt werd over hem uitgesproken en de wereldlijke overheden spanden vervolgingen tegen hem in. Aangezien dezen toestand onttrokken de kapitels van Utrecht hem de heerlijkheden Westerloo en Oolen. Quabeke, Hersselt en Berchem en gaven ze den 20^{en} Juli 1429 in leen aan Rijkaart II de Merode, neef van de Wesemaal's, door zijn vader en moeder voormeld. Alle christenen moesten voortaan heer Rijkaart erkennen en Jan van Wesemaal vermijden en wederleggen, zoo eindigde de akte van op-

dracht (1). De familie de Merode treedt gerechtigd en voor goed in 't bezit van Westerloo.

Maar deze overdracht liep niet van een leien dakje. Jan II was een machtig ridder, groote vriend van den hertog van Brabant, die zelfs den 9 Juni 1417, hem op 't Kasteel van Westerloo 'n bezoek had gebracht, liet zich weinig gelegen aan 't onttrekken van zijn goederen en vreesde geenszins de maatregelen der Utrechtsche Kapittels. Doch na de dood der hertogen van Brabant Jan (1427) en Filips (1430) en onder de regeering van Filips van Burgondië, begon de ster van Jan II van Wesemaal te tanen. Zijn geldmiddelen waren erg gekrompen, daar hij reeds in 1425 verplicht was geweest 250 Fransche kronen te ontleenen aan de abdij van Tongerloo, en later nog (2), en daarenboven verpandde hij veel van zijn goederen.

Ondertusschen was Rijkaart II de Merode gestorven. Zijn zoon Jan I de Merode deed de leenverheffing der goederen van Westerloo, Hersselt, Quabeke, den 28^{en} October 1448, en toonde hierdoor dat hij van zin was zijn rechten te doen gelden. Hij handelde voorzichtig om aldus alle moeilijkheden en opspraak vanwege den Raad van Brabant te vermijden. Nochtans slaagde hij er niet in zijn rechten te doen erkennen. Daar hij voortdurend buiten het land vertoefde, misschien te Merode, kon hij de zaak niet bespoedigen.

Jan II van Wesemaal, erg in 't nauw gebracht zijnde en toch niet willend afgeven, verzoon een sluwen trek. Gelijk het in de middeleeuwen dikwijls gebeurde dat heeren, die allodiale goederen bezaten, ze aan een machtigen leenheer opdroegen om zijn bescherming te genieten, droeg hij de Utrechtsche goederen, alsof het de zijne waren, op aan den graaf van Charolais, later beter gekend onder den naam van Karel den Stoutmoccige. Deze machtige graaf gaf ze onmiddellijk weder aan Jan van Wesemaal om ze voortaan van hem in leen te houden. Dit listig middel bracht Jan wederom in het bezit zijner heerlijke goederen, want eenieder vreesde den graaf van Charolais, die als niet al te zachtmoe-

(1) Mirceus, I, 228.

(2) Archief Tongerloo.

dig te boek stond. Eindelijk wanneer de dood naderde en alvorens te sterven, gebruikte de heer van Wesemaal nog een laatsten list en maakte den graaf tot zijn erfgenaam. Jan van Wesemaal stierf rond 1464-1468 (1).

Na zijn dood kwamen Westerloo en de andere goederen nog niet voor goed aan de Merode's, want de graaf van Charolais gaf ze in leen aan Antoon of Jan de Croy, graaf van Porcéan. Deze heer verkocht Westerloo en de goederen welke daarvan afhingen aan Gwijde van Brimeu, heer van Humbercourt, graaf van Meghen voor 3400 fr. (2) Die som was voorzeker gering, maar er dient opgemerkt te worden dat al de goederen zwaar belast waren. Gwijde stierf in 1476 of begin 1477. Zijn zoon Adriaan deed de leenverheffing over zijns vaders goederen, den 29 Mei 1477.

Intusschen had de familie de Merode het proces over de goederen van Westerloo voortgezet en haar erfpachthuurlaan Utrecht betaald, te weten 8 marken 12 zilveren loot jaarlijks. Eindelijk kwam er, den 15^{en} December 1482, een vonnis van den Souvereinen Raad van Brabant, welk uitspraak deed in deze zaak en Jan I de Merode, die in 1451 getrouwd was met Aleidis van Hoorn, definitief in zijn recht stelde. De familie de Merode, sinds 1429 wettige erfpachtster van Westerloo, bleef er nu in het bezit van, tot op onze dagen, na een homerischen strijd van 53 jaar.

Alvorens voor goed in het bezit der Heerlijkheid Westerloo te treden en het kasteel te betrekken, wilde Jan II de Merode het proces uitmaken dat reeds onder zijn vader in den Souvereinen Raad in 1477 was ingespannen tegen de weduwe van Humbercourt en haar kinderen over de goederen van Westerloo, welke zij in bezit hadden, zooals wij hiervóór meldden. Het proces eindigde met een transactie, den 15 April 1488. De weduwe van Humbercourt hield eenige goederen te Berchem. Jan II de Merode en zijn erfgenamen verplichtten zich aan haar en aan haar erfgenamen een rente van 600 gulden te betalen met hypotheek op de goederen van Gheel en Imden. Hij verplichtte zich ook tegen

(1) Men is het daarover niet eens.

(2) Een frank was toen wat minder dan een gulden.

over de Kapittels van Utrecht tusschen dit en 6 jaar de rente van 600 gulden terug te koopen of anders zou hij die goederen verliezen.

Na regeling dezer zaken namen Jan II en Margreet van Melingen (Melun), zijn vrouw, bezit van Westerloo, met de toestemming en de goedkeuring van Utrecht, aan wie zij regelmatig hun erfpacht betaalden. Kort voor 1486 was Jan II om zijn groote hoedanigheden tot ridder geslagen.

Het kasteel had, te midden van al de voorgaande moeilijkheden eenige verfraaiingen ondergaan. Jonker Jan II van Wesemaal had den burcht vergroot en het deel er aan gebouwd waar vroeger « de lanterne » stond. De graaf de Brimeu, op de eenige jaren dat hij in het midden der 15^e eeuw te Westerloo verbleef, had deze verfraaiingswerken voortgezet, het kasteel versterkt en er grof geschut in geplaatst.

Andere gegevens voor het economisch en sociaal leven te Westerloo in die tijden zijn schaarsch. Wij weten dat de abdij van Tongerlo er haar bezittingen uitbreidde en nieuwe tienden verkreeg o. a. te Heultje. Haar recht tot visschen in de Nete werd ook uitgebreid in 1445 en onbeperkt toegestaan. Zij bezat er ook twee hoeven : de Spikdoren en de Abtsschuur. Deze laatste, nabij de zoogenaamde Heidebloem gelegen, was denkelijk in den beginne de tiendschuur van het klooster (1). Andere eigenaars bezaten hier ook nog tienden en leenen o. a. de abdij van Vrouwen Park bij Leuven, Jan van Oistvorst, schout van Herenthals, enz. (2)

Wat de bevolking aangaat, vinden wij in de optellingen van dien tijd dat de gemeente, in 1435, 89 haarden telde, waaronder 26 arme, met ongeveer 623 inwoners, en Gelindel (gehucht) 46 haarden, met 17 arme, en 322 inwoners (3). In 1480 bevatte Westerloo 109 huizen met 763 inwoners en zestien jaar later bleven er maar 87 huizen meer over

(1) Van Spilbeeck, o. c. bl. 138-140.

(2) Rijksarchief. Leenhof. Aveux et dénombremens, Nr. 593, 36e bundel, Nrs. 3085-3136.

(3) J. Cuvelier. Les Dénombremens de foyers en Brabant. Bruxelles, 1912.

met 609 inwoners, ter oorzaak der ongeluksjaren van het einde der 15e eeuw. Karwijen en belastingen drukten ook op de bevolking. Volgens een brief van hertog Filips de dato 22 Mei 1393 was de gemeente o. a. verplicht bij te dragen tot het kuischen der vestingen van het kasteel van Antwerpen, en in 1447 moest zij een laks betalen tot onderhoud van vestingen, muren, poorten, torens, van hetzelfde kasteel. Doch de inwoners kregen ook hun privilegiën : zoo kwam er in 1507 een uitspraak van den Raad van Brabant dat zij met die van Hersselt, Oolen en Gheel niet moesten bijdragen tot de versterking der stad Herenthals (1).

In het begin der 15^e eeuw werd de parochie verrijkt met een schier geheel nieuwe kerk. Waarschijnlijk werd zij opgetrokken rond het jaar 1415-1416, want in 1416 schenkt de prelaat Geerls van Tongerlo uit loutere goedgunstigheid 28 gouden kronen voor het bouwen van het koor (2). Het is te veronderstellen dat Jan van Wesemaal, de Kapittels van Utrecht en andere leenheffers en tiendheffers daar ook wel zullen toe bijgebracht hebben, gelijk het in die tijden de gewoonte was. Schip en toren werden nog later vernieuwd. Uit een akte van het prinselijk archief de Merode-Westerloo vernemen wij dat Willem de Tilia, seneschalk van den heer van Wesemaal er den 22 Februari 1420 een kapelanij ter eere van O. L. Vrouw stichtte, met last van drie missen per week (3). Bij gebrek aan opvolgers van zijn kleindochter gaat het collatierecht over aan de heeren van Westerloo.

Deze overgangsperiode werd besloten in de ongelukkigste omstandigheden. Nauwelijks was de heer van Westerloo op het einde der 15^e eeuw in zijn kasteel gevestigd of de burgeroorlog brak los. Een groot gedeelte van Brabant stond op tegen zijn wettigen souverain, Maximiliaan van Oostenrijk, wat ook rampspoedige tijden over de Kempen bracht. De heer van Westerloo, Jan de Merode, bleef nochtans

(1) Archief de Merode-Westerloo. Nr. 110.

(2) Van Spilbeeck, o. c. bl. 236.

(3) Archief de Merode-Westerloo. Nr. 46. — AHEB., XXIII, 1892, 13-19.

zijn vorst getrouw, legde een troep soldaten op zijn kasteel, deed het omwallen en met grof geschut verdedigen. De opstandige Brabanders, door de Gelderschen vervoegd, hadden het vooral op de Brabantsche bezittingen van den vorst gemunt en pleegden de ongehoordste plunderingen, moorden en brandstichtingen in de Kempen. De streek van Aarschot tot Gheel had het schrikkelijk te verduren (1). Niettegenstaande welingerichte versterking werd het kasteel van Westerloo ingenomen door een oproerige bende die uit Antwerpen naar Westerloo was getogen (2).

Nadat de opstand gedempt was en de rust wederom heerschte, herstelde de baanderheer van Merode stilaan de geleden schade en verbleef meestal op zijn kasteel te Westerloo. Hij vermocht niet lang van de herstelling der verwoestingen te genieten. Hij stierf den 15 Juli 1497 en werd in Ste Dimfnakerk te Gheel begraven. Zijn weduwe Margreet van Melingen, een nooit volprezen vrouw, bleef zeer eenzaam op het kasteel leven en scheen de wereld vaarwel gezegd te hebben om zich teenemaal toe te wijden aan de opvoeding van haar eenig kind en haar groot fortuin te besteden aan het bevoordeelen van kerken, armen en noodlijdenden. Zij had als raadgever en aalmoezenier een buitengewoon verstandig priester, meester Jan Posson, die met haar uit Frankrijk aangekomen was en kapelaan werd in Ste Dimfnakerk, te Gheel. Ook was een kapel in haar kasteel ingericht en met een beneficie ter eere der H.H. Joris en Katharina verrijkt. Priester Jan van Desschel stond als rector over deze bidplaats. Na zijn dood vergunde de edelmoedige Vrouwe van Merode, den 26 Juni 1508, het beneficie aan Willem Westfelmick, alias Hollanders (3).

(1) Kuyl. Gheel, o. c. bl. 315,

(2) J. Stockmans. Gesch. van Berchem, bl. 60,

(3) Archief de Merode, Westerloo, Nr. 46.

V.

SPAANSCH TIJDVAK.

De middeleeuwen, beïnvloed door den godsdienst, staan in het verleden ; de moderne tijden, beheerscht door de Renaissance, zijn aangebroken. Een der grootste vorsten die onze gewesten ooit kenden, een echt Belgische prins, Keizer Karel V, regeert over de Nederlanden. Tijdens zijn afwezigheid hielden twee bewonderenswaardige vrouwen de teugels van het bewind in de handen : zijne tante Margareta van Oostenrijk, die te Mechelen verbleef, en na haar dood in 1530, zijn zuster, Maria van Hongarije, die het Kasteel van Turnhout in een vorstelijk paleis herschiep en daar haar hof hield. Antwerpen werd de eerste haven van Europa en het centrum van den groothandel. Daardoor ontstond een nieuwe klas rijken, die door leenverheffingen of aankopen bezitters of eigenaars werden van uitgestrekte landgoederen en hun buitenverblijf hielden in eenige dorpen der Kempen en er menige verandering in den toen bestaanden toestand brachten. De invloed van het kapitalisme liet zich sterk op het landbouwwezen gevoelen en de armoedige toestand onder het volk werd er niet door verbeterd. Nochtans nam de uitvoer der producten van de dorpen naar de steden toe. De Kempische gemeenten kregen ook hun privilegiën die geeerbiedigd werden ; keuren en breuken stelden paal en perk in het beheer. De schuttersgilden, zoo talrijk in de Kempen, verloren stilaan hun karakter van wapenbroederschappen en vervormden zich langzamerhand tot vereenigingen voor vermaak. De Rederijkkamers speelden ook een aanzienlijken rol en lieten hun invloed gevoelen tot in de Kempen toe. Het onderwijs ontwikkelde zich meer en meer. Maar te midden dien bloei nam ook het zedenverval toe, waar de Renaissance en het Humanisme niet vreemd aan waren, en verspreidde Luther zijn kettersche leer, die tot in de Kempen aanhangers vond. Ook de geduchte Marten van Rossum liet hier tot tweemaal toe van zich hooren.

Bij het begin dezer nieuwe tijden was Westerloo tot een

welingerichte gemeente uitgegroeid. Na de rampspoedige tijden van het einde der voorgaande eeuw was het aantal huizen gestegen van 87 in het jaar 1496 tot 189 in 1526; het getal inwoners klom van 609 tot 1323. Het bestuur werkte regelmatig. Drossaard, schepenen, gezworenen, meiers, keurmeesters, kerkmeesters, heiligestmeesters, gasthuismesters, bedezetters, vorsters en dienaars, allen deden voorbeeldig hun plicht. Daarbij sloten zich dan nog de schout en de rentmeester van den Heer de Merode aan. De beambten legden den voorgeschreven eed af in handen van den drossaard als opperste officier. Jaarlijks werden metterwet op Kersmis twee nieuwe gezworenen en bedezetters gekozen, die met de twee aanblijvende hun tijd uitdeden en rekenschap moesten geven van hun bewind. Een gemeentehalle of verkoop- en berghuis bevond zich te midden van het plein voor de kerk (waar nu de lindeboom staat). Nieuwe ordonnantiën van de keuren gemaakt bij schepenen, kerkmeesters, enz., werden in het jaar 1515 opgesteld en gepubliceerd.

Dit kostbaar Keurboek (1) licht ons duidelijk in over de gebruiken van het toenmalige Westerloo. Wanneer de stormklok geluid werd moest eenieder binnen het half uur op 't kerkhof verschijnen. Die 't geklep hoorde was verplicht het voort te zeggen aan zijn geboor, dit op verbeurte van 1 Hollandsche gulden. De inwoners waren gehouden het bier te verkoopen met de groote maat, behalve het buitenbier, een ladder te bezitten, en rond hun bornputten een kuip of lofbaren tuin te stellen. Niemand vermocht hout te leggen in den Pensepoel, te schieten binnen het dorp tenzij op 40 voeten van de huizen op straf van 1 Philippusgulden in den dag en 's nachts het dubbel, bier te verkoopen onder de kerkmis tenzij aan een voorbijkomend reiziger, te tuischen met leerlingen, kaartspelen of kegelen, onbetamelijke eeden te zweren, huizen te verhuuren aan personen die onbekwaam waren ze te onderhouden, lazarusen aan te brengen of te herbergen, meisjes in huis te nemen van buiten Westerloo, die, bevrucht zijnde, in 't dorp moeder zouden

(1) Archief de Merode-Westerloo.

worden, ongedoofde assche buiten te dragen. De keurmeesters moesten alle drie maanden rondgaan om de schouwen en ovens te onderzoeken.

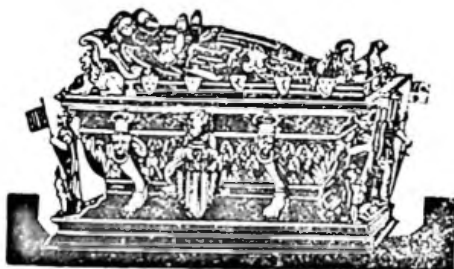
Doch in een landelijke gemeente hadden voorzeker de meeste keuren betrekking op den landbouw. De erven en akkers moesten omheind worden, de veldvekens altijd toe zijn, de varkens geringd, de beesten uit de rapen en de speurie gehouden worden. De boordeigenaar was verplicht de voetpaden rakende aan zijn land te onderhouden, of anders zou de Heer het doen doen op kosten van den overtreder, alsmede de waterloopen langs of door zijn erf loopend te ruimen. Verschillige straffen liep men op wanneer men zee-rige of ruidige schapen en paarden hield, rapen stool, hout raapte, wanneer men bezemrijs sneed op eens anders goed om het buiten Westerloo te verkoopen, aarde haalde op de straten, mesthoopen legde aan de straat of ze er liet liggen, schadden stak op de gemeene weiden en heiden zonder daartoe gerechtigd te zijn, of er beesten liet weiden in strijd met de bestaande ordonnantiën. Men mocht op 't moer niet komen voor zonsopgang of na zonsondergang, en niet meer dan met twee paarden, en ook geen torf van een ander nemen of stoken. Op 't Riet was 't verboden meer dan zes schapen te stellen, mest van de plaats te voeren, er gansen te houden, en gebeurde dit, dan mocht men die dieren doodslaan.

Later werden er nog andere ordonnantien uitgevaardigd over de met pest besmette personen en het inkwartieren van soldaten. De keuren werden gepubliceerd in de kerk of door den vorster aan de kerkdeur of aan de halle. Eenieder was verplicht dezelve te kennen.

Op het kasteel leefde de weduwe van Jan II de Merode, zooals wij in voorgaand hoofdstuk gezien hebben, geheel teruggetrokken en zich vooral met de opvoeding van haar zoon, die te Westerloo den 4 April 1497 geboren werd, en met goede werken bezig houdend.

In dit midden groeide Jan III de Merode op onder het waakzaam oog zijner godvruchtige moeder en het kundig onderwijs van den waardigen priester Jan Posson. Na zijn

meerderjarigheid deed hij zijn blijde inkomst als heer te Westerloo en andere plaatsen zijner heerlijkheid en nam het bestuur er van in handen. Volgens het getuigenis van Petrus Vorstius, pauselijke nuntius en bisschop van Acqui, die den 2 Juni 1537 op het kasteel een bezoek bracht aan Jan III, was deze edele heer een zachtaardig man, beleefd van manieren, lang van gestalte, maar een weinig stamelend bij 't spreken (1). Hij huwde in 1520 Anna van Ghistelles, Vrouwe van Dudzeele, Straathem, Lougueville en Hamelincourt, uit wie ongelukkiglijk geen kinderen geboren werden. Hij legde zich voornamelijk toe op het lenigen van het lot der armen en bevoordeelde bijzonderlijk de Ste Dimfnakerk te Gheel. Hier stichtte hij zelfs een college van 10 priesters of vicarissen die dagelijks de getijden moesten zingen en andere parochiale diensten verrichten. Hij betoonde zich ook genegen voor de schoone kunsten, want hij liet een schoon schilderij maken voor Ste Dimfnakerk, waarschijnlijk door Goswijn van der Weijden (immers men schrijft ze aan dezen schilder toe), en stelde in 1540 op zijn kasteel een merkwaardig portaal geschilderd en verguld en sierlijk met plat snijwerk en bas-reliëfs verrijkt (2). Hij overleed te Westerloo den 18 Januari 1550 (o. s.) en zijn begrafenis had plaats in Ste Dimfnakerk, te Gheel, waar ook zijn moeder Margreet van Melingen + 1532, nevens zijn

vader en zijn vrouw + 1534 (n. s.) hun laatste rustplaats gekozen hadden. Volgens den wil van den overledene richt-

(1) Kuyt. Gheel, bl. 166.

(2) Kuyt. Gheel, bl. 138.

ten zijn erfgenamen, in 1554, op zijn graf een kostelijke praaltombe op uit zwart marmer en wit albast, een der bijzonderste monumenten van de Kempen.

Jan III de Merode had den 6 Mei 1537 zijn testament gemaakt, dat als een merkwaardig monument van liefdadigheid mag aangezien worden. Benevens de Minderbroeders van Herenthals en verscheidene andere Minderbroederskloosters, zijn familie, zijn officiers in 't bestuur van zijn heerlijkheden, zijn vrienden en dienaars, omliggende parochiën en vooral Gheel, welke door hem bedacht werden, liet hij op den dag van zijn uitvaart aalmoezen aan de gebrekkelijke arme menschen van Westerloo uitdeelen : aan elken arme, jong of oud, 2 stuivers en een wittebrood van 1/2 stuiver, aan den pastoor van Westerloo 2 carolusgulden, aan den koster 1 carolusgulden om voor hem te bidden, aan de tafel van den H. Geest te Westerloo 6 rijns gulden erfelijk op de heerlijkheid van Westerloo, 400 rijns gulden aanstonds na zijn uitvaart uit te deelen onder de huisarmen van Gheel en Westerloo, aan het kerkfabriek van Westerloo 50 rijns gulden. De liefde van Jan III tot de armen was zoo groot, dat op zijn begrafenis niet zijn officiers de toortsen moesten dragen, maar wel de armen, die dan ook op zijn kosten in rouw gekleed werden. Het slot en de heerlijkheid Westerloo met al hun toebehoorten, zoo dat in « emphyteosium » gehouden is van de kapittels van den Dom en den Ouden Munster tot Utrecht, zullen in hun geheel komen aan Hendrik de Merode, heer van Peetersem, als oudste bloedverwant (1).

Jan III was waarlijk de vader der Westelaren. Hij toonde het eens te meer wanneer rond 1543 de gevreesde Geldersche hoofdman Marten van Rossum met zijn barbaarsche troepen de Kempen binnenviel en ze door het zwaard verwoestte. De woestaards waren op weg naar Westerloo en Gheel als de heer de Merode beroep deed op de landvoogdes Maria van Hongarije om het gevaar af te weren. Hij bereikte zijn doel door voorzichtigheid en opoffering, en kwam dat de heerlijkheden Westerloo en Gheel bevrijd

(1) Zie testament : Kuyt, o. c. Bijlagen bl. 59.

zouden blijven mits een brandschatting van 15.400 Karolusgulden te betalen. Ongelukkiglijk waren de kassen der gemeenten ledig. Leeningen moesten aangegaan worden en de lasten daarvan wogen zwaar op de inwoners. Alsdan besloot de heer van Westerloo zijn onderdanen ter hulp te komen en verschoot zelf het geld voor het kwijten der leening. Westerloo en Gheel waren gered. Kort daarop verscheen de gevreesde pest te Westerloo waaraan vele inwoners, o. a. de gewaardeerde parochieherder C. Hooghe (1) stierven. Het werd een nieuwe gelegenheid voor den heer om zijn liefdadigheid uit te oefenen.

Welke was in deze weldadigheidsperiode de economische toestand van Westerloo? Ging alles regelmatig op bestuurlijk gebied, gelijk wij in het begin van dit hoofdstuk aantoonde, even zoo goed stonden de zaken onder economisch oogpunt. Het landbouwbedrijf, de bijzonderste nering der inwoners, verkeerde in gunstigen toestand. De pachters kenden goede tijden, maar spijtig genoeg mocht hun werkvolk zoo niet spreken, wiens levenstoestand door het dalen der werkloonen beklagenswaardig was. Bij elk pachthof bevond zich een schaapskooi en elke boer hield er een kudde schapen op na volgens zijn vermogen. De turfuitbating in de goren was bedrijvig. De abdij van Tongerlo bezat zelfs in 1519 een gekende turfschuur te Outsele (2). De nijverheid was er stevig gevestigd sedert de lakenweverij er ingang had gevonden. Later ontstonden er ook de linnenweverij en de wolspinnerij. De boer teelde vlas dat tot het weven van linnen gebruikt werd. Het invoeren der wolspinnerij riep een anderen bedrijfstak in het leven en in menig huisgezin trof men kousenmakers aan. Al deze nijverheidsvoortbrengselen vonden gemakkelijk koopers omdat de prijzen lager stonden dan die der steden. De belastingen drukten niet zoo zwaar op de inwoners van den buiten, de loonen waren er niet zoo hoog, zoodat de kostprijs van de produkten geringer was en de nijveraars aan mindere prijzen konden verkoopen.

(1) + 1544 st. cam. Hij werd begraven in het koor der kerk.

(2) Archief Tongerlo.

Het lijdt geen twijfel dat kerk en godsdienst begunstigd werden en bloeiden onder de bescherming van zulke godvruchtige Vrouw als Margreet van Melingen en haar edelmoodigen zoon Jan III de Merode. Mevrouw bezette een officie en dienst aan de kapelanij van O. L. Vrouw van de Zeven Weeën in de kerk van Westerloo. Een Adam de Merode stichtte er in 1551-1552 een Vrijdagsche mis, «sancta cruce» genaamd, en bezette haar met 80 carolusgulden, waarvan de intrest 4 gulden beliep.

De kerkgeschiedenis leert ons eenige gebruiken uit die tijden kennen. De Westelaren lieten door den pastoor «hagelmissen» celebreeën om gespaard te blijven van de verwoestingen door den hagel aangericht. Volgens een ander gebruik, dat we aangeteekend vinden in de kerkmeestersrekeningen, vooral rond 1549-1550, werd de zilveren kroon van het O. L. Vrouwenbeeld uitgelcend tegen 10 oorden of 2 stuivers om bij een huwelijk de bruid op haar trouwdag er mede te kronen. Uit de gasthuisrekeningen, waarvan wij de eerste kennen van 1543 tot 1544, leeren wij dat op den feestdag van Ste Katelijn de pastoor een plechtige mis opdroeg met diaken, subdiaken en zangers. 's Anderdaags was het kermis. Een vet varken werd geslacht, pensen werden gemaakt, en de officianten, zangers, gasthuismeester, kerkmeester, heiliggeestmeester, schepenen en ook sommige schuldenaars die op dezen dag kwamen betalen, werden tracteerd en smulden lekker mede aan de varkenskermis.

VI.

DE SPAANSCH E BEROERTEN.

Filips II was in 1555 zijn vader Karel V opgevolgd. Deze prins was niet de geschikte Vorst voor de Nederlanden, alhoewel hij met goede bedoelingen bezielde was ; maar hij kende het karakter van zijn Nederlandsche onderdanen niet en talmde in de uitvoering van zijn beslissingen. De toestand in Europa was onder alle oogpunten dreigend. In de Nederlanden woedde een vrijheidskrijg op godsdienstig gebied, aangehitst door de Geuzen, en op staatkundig gebied, voor of tegen Spanje. Willem de Zwijger, prins van Oranje, speelde hierin een dubbelzinnigen rol. De landvoogdes Margreet van Parma ter zijde gestaan door den Kardinaal de Granvelle beleefde groote moeilijkheden in het landsbestuur. Om een einde aan al die beroerten te stellen zond Filips eerst den hertog van Alva naar de Nederlanden, die het oproer in het bloed wilde dempen, en nadien den legeroverste Alexander Farnese, die door vernuft en moed schoone zegepralen behaalde. Ongelukkiglijk eindigde die strijd met de splitsing der Nederlanden in twee gewesten : het Noorden, onafhankelijk onder het Calvinistisch huis van Oranje, en het Zuiden een tijdlang zelfstandig onder de katholieke aartsheretogen Albertus en Isabella. Terwijl de Geuzen hier veel baldadigheden verrichten, werd het land tijdens den 80 jarigen oorlog (1568-1648) gedurig bezet en afgeloopen door Spaansche, Hollandsche, Engelsche, Fransche troepen die overal erbarmelijke, zedelijke en stoffelijke schade veroorzaakten. De nabijheid van Antwerpen, een der brandpunten van de beroerten, verslechtte in de Kempen nog den reeds ellendigen toestand. Zooals het te begrijpen is kwijnde het economisch leven ; de geestelijke en zedelijke aangelegenheden maakten een tijdstip van ernstig verval door. Twee groote krachten brachten nochtans heil in al die verwarde toestanden : de nieuwe kerkelijke tucht, gevolg van het Concilie van Trente (1545-1563) en de oprichting der nieuwe bisdommen in 1559.

Hendrik baanderheer van Merode en Francisca van Brederode.

(Schilderijen toegeweten aan G. van der Weyden, St. Dimpnakerk Gheel.)

Hoe was intusschen de toestand te Westerloo ? Volgens het testament van Jan III van Merode, in 1550 kinderloos gestorven, moesten al zijn goederen verdeeld worden tusschen zijn twee neven, jonker Hendrik en jonker Rijkaard van Merode, maar de eerste als zijn « oudste naeste mae-ghe » moest hem opvolgen in de heerlijkheid Westerloo met al haar toebehoorten. Hierover ontstond twist tusschen beide neven. Zij ontvingen den 21 April 1550 van Keizer Karel brieven om gevolmachtigen te mogen aanstellen voor de uitvoering van het testament (1). Den 28 Juni daarop volgend gaf de Raad van Brabant bevel om Hendrik in het bezit der heerlijkheid Westerloo, Hersselt, enz., te stellen (2). Nochtans gelooven wij niet dat het geschil daarmede geëindigd was, want wij zien later, den 1 Juni 1558, de hoo-ge Raad van Brabant een akte publiceeren welke voor goed een einde stelde aan de betwisting.

Hendrik, baanderheer van Merode en Petersheim, graaf van Oolen, enz., nam dan bezit van Westerloo. Hij was in 1525 gehuwd met Francisca van Brederode, dochter van Walraven, heer van Vianen en Ameyde, en van Margareet van Borsselen. Als koene ridder diende hij Karel V in verschillende oorlogen en werd in 1542 naar Maastricht gezonden om te waken over de veiligheid dezer vesting, welke bedreigd werd door Marten van Rossum. Gheel werd door hem bijzonder bevoordeeld. Door zijn toedoen werd het Kollege der Vikarissen van St. Dimfnakerk in 1562 tot een Kapittel van tien kanunnikken verheven en hij verwierf van den Paus voor hem en zijn nakomelingen den titel van voogd, welken titel de oudste stam van de Merode's behouden heeft tot aan de Fransche Omwenteling (3). Kenschetsend voor deze tijden is het feit dat Hendrik de Merode, vroeger getrouwd dienaar van de Spaansche Vorsten en althans nog katholiek gezind, door zijn huwelijk aan de familiën van Brederode en Borsselen verwant, de partij der Edelen tegen Spanje aankleefde en zelfs het vermaard eetmaal der Geuzen

(1) Archief de Merode-Westerloo. Nr. 1320.

(2) Ibidem. Nr. 2.

(3) Kuyl, o. c. 178-181.

in het hotel van Floris van Culemborg bijwoonde.

Hendrik's oudste zoon, Jan IV, die zich in 1558 in den echt verbond met Mensia van Bergen, dochter van Antoon, markgraaf van Bergen-Op-Zoom en van Jakelijn van Croy, ontving bij zijn huwelijkscontract, o. a. de heerlijkheid Westerloo, Gheel, Hersselt, Oolen, Quabeke, Hulshout met de huizen en al haar toebehoorten (1). De erfopvolging van Westerloo was dus geregeld. Hendrik van Merode stierf als goed christen den 12 October 1564 en werd in de abdijkerk van Hocht, bij Lanaken, onder een steenen praalzerk begraven.

Zijn opvolger, Jan IV, is een prachtfiguur in de geschiedenis van Westerloo. Hij bond den strijd aan tegen Spanje, niet als een dweeper, maar uit liefde voor en gehechtheid aan zijn land. Zijn huwelijk met Mensia van Bergen was van korten duur, want in 1561 verloor hij zijn vrouw, na drie jaar echtverbintenis. Hij hertrouwde twee jaar later met Margareet van Pallant, zuster van Floris, eersten graaf van Culemborg, dochter van Erard en Margareet van La-laing. Geen wonder dan ook dat hij de Unie van Brussel onderteekende en zich in het vaarwater der vrijzinnigen bewoog. Evenwel werd hij in 1567 door de landvoogdes naar 's Hertogenbosch gezonden om er de inwoners, die tegen Filips II waren opgestaan, te onderwerpen ; maar hij gelukte hierin niet. Bij de aankomst van den hertog van Alva verliet hij het Hof van Brussel en ging zijn kasteel te Westerloo bewonen.

't Is hier dat Jan IV Sabina van Beieren, gravin van Egmont, weduwe van den beroemden graaf, dien Alva in 1568 had doen onthoofden, een onderkomen schonk samen met haar elf kinderen en een groot gedeelte der edelheeren-officieren van haar huis. In zijn edelmoedigheid herbergde hij haar tot dat Filips II haar de goederen van het huis van Egmont, die hij verbeurd verklaard had, terugschonk (2).

Nadien zien wij Jan IV opnieuw Westerloo verlaten, in

(1) Kuyl o. c. 171-178.

(2) G. Dansaert. Une belle figure de femme aimante au XVIe siècle : La Comtesse Lamoral d'Egmont. Bruxelles, 1934.

den dienst der Staten treden, den hertog van Anjou te Antwerpen verwelkomen. De overgave van Antwerpen op 17 Augustus 1585 dreef hem in een nieuwe staatkundige richting. Hij doorschouwde de eigenlijke bedoelingen van de aanhangers van Willem den Zwijger, maakte zich van hun groepeerings los en verzoende zich met Filips II. Nooit had hij aan de buitensporigheden der Geuzen en hun dweeperijen in godsdienstzaken deelgenomen ; het was er hem alleenlijk om te doen geweest op staatskundig gebied, het ongerechtigd beheer der Spanjaarden te verwerpen en er onafhankelijk tegenover te staan.

In den Zomer van het jaar 1587 hield hij op zijn kasteel te Westerloo een vergadering van de drossaards, meiers en andere bedienden zijner heerlijkheden, ten einde nog beter den godsdiensttoestand zijner landen te leeren kennen en er aan te verhelpen.

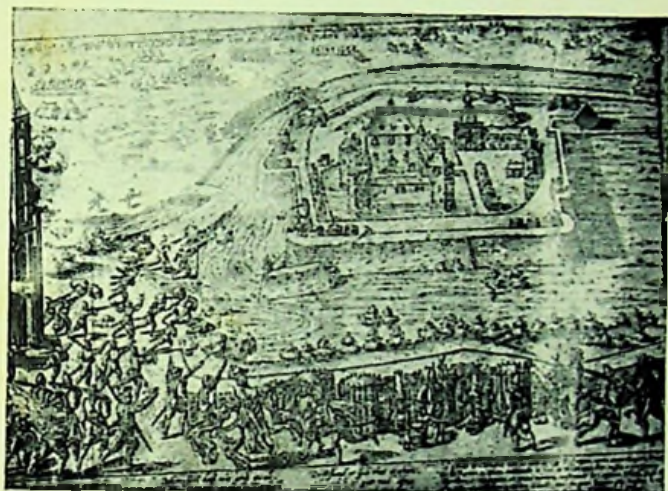
Twée andere schoone daden vinden wij nog in het leven van dezen heer : namelijk wanneer hij vergiffenis schonk aan zijn dochter Anna, die tegen zijn goeddunken in het huwelijk was getreden, en wanneer hij in zijn testament de clause inlaschte dat hij aan het kerkfabriek van Westerloo een « goldgulden » liet « voor mijn blind ende onrechtvaardich goet, soo verre ick daer eenich hadde, daer ik hope neen ». Op bestuurlijk gebied, liet hij in 1582 een reglement (1) opstellen, volgens welk de tienden van Westerloo, Hersselt en Oolen zullen verpacht worden. Zoo wilde hij voortaan alle moeilijkheden vermijden en zal er vrede heerschen. Immers in de zoo ingewikkelde en meermaals twistvoortbrengende kwestie der tienden, evenals der leenen, censsen, renten, pontpenningen, jacht, visscherij, karweiën, bestede hoofden enz., was het soms nogal duister waardoor menig proces voor de vierschaar kwam. Voeg daarbij de menigvuldige giften die Jan IV deed aan goede werken en kerken, en de lezer zal met ons moeten bekennen dat wij hier staan voor een Merode die waarlijk een man van karakter en overtuiging was, een man met een groote ziel en

(1) Zie Reglement hierna : Bijlagen.

een groot hart. Hij overleed op zijn kasteel van Petersheim, den 20 Augustus 1601, en werd begraven in de abdijkerk van Hocht.

Mochten wij tot hier toe over welstand en liefdadigheid spreken, nu moeten wij een toon lager zingen bij het aanschouwen der benarde tijden waarin Westerloo toen verkeerde. Het Lutheranismus was tot in 't dorp doorgedrongen en vond er zijn aanhangers. Deze ondersteunden de Geuzen die er erg huis hielden. Natuurlijk had de kerk het meest te verduren. Zooals op andere plaatsen vielen de beeldstormers de kerk binnen en vernielden al de zinnebeelden van den godsdienst. Het kerkhof werd ook onteerd. De belhamels spaarden evenmin het gasthuis, dat zij verwoestten, want in 1612 gebod Z. H. Masius bisschop van 's Hertogenbosch dat de inkomsten van het gasthuis zouden geïnd worden door een H. Geestmeester en niet door een gasthuismeester, daar het gasthuis was geruïneerd door de Geuzen en niet meer dienstig scheen tot de intentie van de stichtster. In 1573 had een bende vrijbuiters, na het dorp geplunderd te hebben, omtrent de helft er van in brand gestoken. Hierna volgde wat meer rust en de inwoners bouwden hun huizen wederom op. Het kasteel was gespaard gebleven en werd in 1576 bewoond door een kastelein, Mr. Reynier Loyen, licentiaat in de rechten, voor wien de heer de Merode den 13. Augustus eigenaardige voorwaarden maakte waarop hij het slot zal bewonen en bewaren (1). Weliswaar duurde de gewenschte rust niet lang. In 1579 vielen troepen krijgsvolk opnieuw Westerloo binnen, plunderden de huizen, staken ze in brand en mishandelden de inwoners. De ellende begon nu voor goed wanneer de Staatschen hadden opgemerkt dat het kasteel voor hen een groot steunpunt was in de Zuider-Kempen en het met hun troepen bezetten. De burgers kregen er oneindig veel van te lijden, zoodat er vele ten onder gingen of van armoede stierven. Dure tijd en de hongersnood volgden en verergerden de reeds zoo droevige toestanden. De Spanjaarden die de Staatschen op de hielen

(1) Wij geven dit stuk in zijn geheel als Bijlage om reden der belangrijkheid van de gebruiken.

Kasteel van Westerlo op de Malecnienten veroverd en ingenomen
5 Juni 1583.

(Gravin de Merode, Westerlo.)

zaten konden deze in bezitneming van het Westelsch kasteel niet dulden en de burgers werkten hen bedektelijk in de hand om het slot te veroveren.

In de maand Mei 1583 verscheen het leger van graaf Karel van Mansfeld in de buurt, eerst te Diest en daarna te Sichem, waarvan de versterkingen den 27 Mei werden ingenomen. Den 1 Juni vorderden de Spanjaarden tot Westerloo en begonnen onder het beleid van den markgraaf van Roubaix, Robrecht van Melun, den burcht te belegeren. Verbitterde boeren wezen hem een vallei aan, langswaar de bevelhebber het water van rondom het slot kon afleiden. De markgraaf deed daarheen een gracht delven, zoodanig dat de burchtgrachten weldra ledig waren en men droogvoets de muren kon naderen. Als nu de Staatsche overste Vliet zag dat hij in 't nauw gebracht was, gaf hij den 5 Juni het kasteel over aan de Spanjaarden (1). De overwinnaars vonden er veel munitie en graan, welke zij seffens gebruikten om Lier en Breda te ravitaillieren (2).

Intusschentijd had het Westelsch volk veel geleden van de bezetting ; maar toen de Staatschen weg waren en de Spanjaarden er huishielden gedroegen deze zich niet veel beter dan hun voorgangers. Zij maakten het zoo bont dat weldra binnen den klokslag van Westerloo en gehuchten een derde der bevolking gevlucht was, het tiende bunder lands niet meer bezaaid werd en er zelfs niet meer dan 8 of 9 paarden nog te vinden waren (3). De legerbevelhebber Karel van Mansfeld stelde een einde aan die baldadigheden en vertrouwde de bewaring van het slot van Westerloo toe aan den baanderheer van Merode, heer van Petersheim, waarschijnlijk den jongen Filips de Merode. En om op het kasteel en in het dorp vrij te mogen verblijven, zonder van de Staatschen te lijden te hebben, betaalden de heer en de inwoners een jaarlijksche contributie aan de Generale Staten

(1) Van Meteren, boek XI, fol. 220. — Bor, boek LXVIII, bl. 9.

(2) Ch. Piot. Correspondance de Granvelle, d. X, bl. 249. Nota, bl. 536. — L. van den Essen. Alexander Farnèse, d, III.

(3) H. Heylen. Hist. Verh. Kempen, bl. 128,

van Holland. Karel van Mansfeld hield aan het kasteel van Westerloo, omdat het een belangrijk strategisch punt uitmaakte van waaruit de Kempen kon beschermd worden zoowel tegen de schuimers van Bergen-op-Zoom en Breda als tegen de Spaansche opstandelingen en daarbij de rechtstreeksche verbinding tusschen de Vereenigde-Provinciën en het Land van Luik verhinderde.

Niettegenstaande al die voorzorgen begonnen de strooptochten der Staatschen wederom in 1590-1591. Kapitein Marcel Bacx, die te Bergen-op-Zoom lag, zond zelfs den 5 Mei 1591 troepen naar Westerloo met bevel den burcht terug in te nemen. Gelijk zij te Turnhout (1) gelukt waren, zoo slaagden zij ook hier. De Staatsche soldaten schoten boven hun uniformen, de eene kielen van boeren aan, de andere verkleedden zich in boerinnen, en naderden alzoo de poort van het kasteel, zonder dat de wacht er argwaan in had. De jonge heer de Merode, vertrouwend op de contributie, die hij en zijn onderdanen jaarlijks betaalden, verwachtte zich aan geen aanval en was ter jacht. De verraders ontwapenden de wacht en de weinige soldaten die het slot bewaakten en weerstand boden werden meedoogenloos neergehouwen. De burcht viel in de macht der indringers. Zij sloegen de kostbaarheden aan die de kanunniken van Gheel op het kasteel verborgen hadden, doch gaven ze later terug tegen betaling van 400 gulden.

Een goed jaar nadien, met half Juni 1592, stonden de Spaansche legerbenden wederom in Westerloo. Het kasteel moest kost wat kost aan Spanje blijven. De dappere Mondragon bestormde het met zijn soldaten en won het voor den koning weder. Dit was de laatste belegering.

Behoeven wij nu nog te zeggen hoe erbarmelijk de toestand te Westerloo was in deze periode der tweede helft van de 16^e eeuw? De lezer heeft het reeds voldoende kunnen opmerken in het voorgaande.

Voegen wij er nog aan toe dat rond 1570 er 126 huizen waren; gerekend tegen gemiddeld 7 inwoners per

(1) J. E. Jansen. Turnhout in het verleden en het heden, d. I, bl. 190.

huis, gelijk Willems voor deze berekening doet, maakt dat 882 inwoners. En nu, in 1593, waren er nog slechts 107 inwoners en 49 ploegen (1). De huizen waren van weinig waarde. Een belangrijk huis « De Cam » nu de herberg « De Engel » gelegen in den singel van het dorp, waarschijnlijk vroeger een brouwerij, daarna een hofstede, werd in 1593 verkocht voor 7 gulden. Een huis aan de Bist gold in 1594 46 gulden ; een hofstede noordwaarts in het dorp 38 gulden ; een hofstede tegen het Baliestraatje 80 gulden. Meest al de goederen waren belast met heerencijnsen en andere — deze in geld, gene in natuur als granen, capuïnen, enz. De kerk en de H. Geesttafel bezaten er ook een groot deel. Vermelden wij er zelfs een zeer eigenaardige in 1599 : twee perceelen grond in de wijk Zoerle waren belast met een peperkoek en een pot wijn.

De archieven, die ons over dezen toestand inlichten, geven nog eenige andere huizen op. Het Drossaardshuis, in het begin der 20^e eeuw, eigendom van Notaris Raads, paalde in de 16^e eeuw, volgens een schuldbekentenis der vrouw van den drossaard Richald du Fraisme, « aen de straet gaende naer het kasteel ». Deze straat, eertijds Kasteelstraat genaamd, heet nu de Ketelstraat, om reden van de beroemde herberg uit den tijd der H^e Dimfna. In 1593 was De Ketel verdeeld in grooten en kleinen Ketel. De Hoogenhof, vermeld in 1597, was een hofstede rechtover « Den Engel » gelegen. De huizen waren met stroo gedekt en werden meestal hofstede of hofstad geheeten, omdat schier gansch de bevolking buiten eenige stielmannen, zich met den landbouw onledig hield, tot den Pastoor toe. Waar nu de Zustersschool staat trof men in de 16^e eeuw « den kleinen en den grooten Assenhof » aan ; ook bevond zich daar, volgens een akt van 1595, « de Borgt », eigenaardige benamingen die met de Bist, het Peerdskerkhof en de Verloren Kost, naar de eerste tijden van het dorp verwijzen.

Deze ellendige periode bood een uitgestrekt werkveld aan de liefdadigheid en eenieder zal beseffen welke zware last

(1) Michielsen. Verwoesting van Brecht, bl. 112.

op de H. Geesttafel drukte. Gelukkiglijk was deze met veel fondaties begiftigd. Jonker Adam van Merode en Juffrouw de Roover staan geboekt als de bijzonderste begiftigers der Armentafel. In 1571 maakte Juffrouw Geertruide de Roover, gouvernante op het kasteel, natuurlijke dochter van Jonker Willem de Roover, bij testament, de armen van Westerloo haar algemeen erfgenaam. In 1565 bestond alhier de schoone gewoonte van op alle Zondagen van den Vasten en van den Advent brood uit te deelen aan de armen, alsook op Palmenzondag smout te bezorgen om te gebruiken in de Goede Week. Op den feestdag van St. Crispijn, patroon der schoenmakers, deelde men in 1572-1574 schoenen uit en wel 23 paar in 1574. Een ander eigenaardig gebruik was toen ook in voege : St. Andries is het tijdstip dat de boeren hun pacht gaan betalen en ook wordt rond dien tijd het varken geslacht. Welnu men had het gebruik ingevoerd alsdan een grooten maaltijd te houden, waarop de pachters uitgenoodigd werden en... hun schulden betaalden.

De toestand van het onderwijs zal in deze tijden wel niet schitterend geweest zijn. Pastor Longolius stelde een nieuw reglement op voor den schoolmeester Peeter van Gendt. Het onderricht ging vooral van de kerk uit en werd in een bijzonder huis gegeven. Dit stond op het kerkhof en werd de H. Geestkamer geheeten, omdat het graan van de H. Geesttafel er op den zolder lag. In 1593 brandde de school af. Het jaar nadien bouwde men er een nieuwe in steen en schaliën, betaald door den H. Geest. Koster Jan Michiel trad als schoolmeester op. Wij weten niet hoeveel hij verdiende, maar in 1620-1621 bedroeg de « gagie » van den schoolmeester 106 gulden. Een tiental jaren later wordt er in de rekeningen gesproken van het uitdeelen van vaantjes, d. i. waarschijnlijk beeldekens, aan de kinderen.

Op kerkelijk rechtsgebied kwam een heele ommekeer tot stand. Nieuwe bisdommen en dekenaten werden opgericht. Westerloo behoorde vóór de nieuwe schikkingen tot het bisdom Kamerijk en het dekenaat Antwerpen. St. Lambertus parochie stond geboekt voor 20 pond, de begeving ervan kwam den Abt van Tongerlo toe. Zij had een inkomen van

ongeveer 100 gulden, telde 1000 communicanten en bezat een weinig passende pastorijs. In de kerk bestonden : de kapelanij van O. L. Vrouw (8 p.) met den heer Hieronymus de Proest als bezitter ; de kapelanij van het H. Kruis (8 p.) met als bezitter de resideerende heer Hendrik Wellens ; de kapelanij van den H. Zaligmaker en O. L. Vrouw, uit het recht van het patronaat. De patrones was Juffrouw Joanna Leyns, weduwe van Petrus van Yeghem (1). Bij het oprichten der nieuwe bisdommen kwam de parochie Westerloo aan het bisdom 's Hertogenbosch en de dekenij Gheel. De abdij van Tongerlo was ook bij dit nieuwe bisdom ingelijfd (2). De parochie was zeer uitgestrekt, en zelfs de volgende gehuchten, wereldlijk onder Hersselt, stonden geestelijk onder Westerloo : Quaderstrate, Hulst, Wesel, Vaerenwinckel, Berghom, Kiedorp, Blybergh, Goorbeecke, Voorkensheyde, Viespoel.

Deze periode was een ongelukstijdvak met bloedige letters in de gedenkschriften van Westerloo aangeteekend.

J. E. JANSEN.

(Wordt voortgezet.)

(1) Pouillé. AHEB., XXVIII, 1900, 343.

(2) A. Erens. Tongerlo en 's Hertogenbosch. Tongerlo, 1925.

Heerlijkheid, Bestuur en Rechtsmacht te Beerse in vroeger tijd.

(Vervolg).

Zoo werden ook de heerlijkheden van Beerse en Vosselaar van de Renessen teruggekocht om opnieuw gehecht te worden aan het Land van Turnhout.

Op 15 Juni 1612 werd een afgevaardigde van Beerse ontboden bij de aanvaarding van het Land van Turnhout en 's anderendaags werden den nieuwen Heer twee paarden aangeboden, in naam der Gemeente, welke alsdan het voorrecht verwierf wolfsputten te mogen maken (1).

Filip van Nassauwen overleed te Brussel op 20 Februari 1618 en volgens de bepalingen der overeenkomst keerde het Domein van Turnhout terug naar de Aartshertogen.

De voorwaarden onder welke de Koning het pandschap der heerlijkheden van Beerse en Vosselaar van de Renessen had teruggenomen om het aan Filip over te geven zijn ons niet bekend. Zijn de beide dorpen, krachtens de bepalingen der

(1) « Noch geweest tot Turnhout an° 1612 dwelck de voers, rendant hadde behoeven te comen, doen Syne Forstliche Genade den Prins van Oranje dlant van Turnhout soude aanveerden, voer vacatie ende verteer ende aen den bode betaelt doen het dorp beschreven wert
XIJ st.

« Ende des anderen daegs (16 Junii) wederom naer Turnhout ge-
gaen als wanneer oyck geconsenteerd worden de wolfsputten te
maecken ende oyck gepresenteerd worden twee peerden aen Syne
Forstliche Genade voer den getrouwen dienst ende voers. quyt-
scheldinghe gedaen, alsoe verteert VIIJ st. Compt met den vacatie
XIJ st ». — A. A. — Rekeningen Nr. 153.

overneming, na den dood van den Prins kortstondig teruggekomen aan Willem van Renesse, den vroegeren pandheer, alvorens in handen van de Aartshertogen over te gaan? Wat ons zulks doet vermoeden is dat in de gemeenterekeningen van 1618-19 opnieuw verschillende uitgaven voorkomen ten voordeele van den Heer van Oostmalle gedaan, zooals wij reeds gezien hebben voor het vervoer van den grafsteen (1).

Latertijd komen zulke uitgaven niet meer voor. Evenmin onder de 6 jarige heerschappij van den Prins van Nassauwen. Anderszijds lezen wij in eene verklaring van de schepenen van Beerse dagteekenend van het jaar 1631, dat « waerachtich is dat den Heere van Renesse, heere van Elderen, denselven dorpe oick sedert smenschen gedencken in beleeninghe heeft gehad tot int jaer 1615 » (2).

Zulks zal wellicht eene vergissing geweest zijn. Wat er ook van weze, zoo de Rencssen van de hooge heerlijkheid, gedwongen of vrijwillig, moesten afzien, toch bleven ze nog in bezit van heerlijke goederen onder Beerse, diegene welke zij van de van Hamales overgeerfd en van de Triapaens en Assendelfters afgekocht hadden.

Zoo vinden wij in het archief eene verklaring waarin « schouteth ende schepenen des dorps ende heerlyckheyt van Beersse ende Vosselaer » « attesteren ende certificeren voor de gerechte waerheyt ende ter instantie van Jan Borchmans Stadhouders ende Meyer van Haere Hooch Edle Welgeboren Mevrouw Barronnesse van Elderen, Oostmalle, etc., etc., dat de granen binnen de voors. heerl. nu in desen tegenwoordigen jaere door den vorst ende schraelen wint in-

(1) « Item voor eenen voeder pannen Gernaert Wens gehaelt voor den Heer van Oostmalle II Gld II st. — A. A. Rekening Pieter Boons collector.

« Hierna volgt voer vuytgeven van verdiende loon met steenwerck, keyen tot Liere te haelen ende met pannen voor den Heer van Malle aen de syde van Breda te haelen, soe dat ter kercken ten hoochsten besteeft was IJ Gld XVII st » — A. A. Rekening Pieter Theeus bedezetter.

(2) *ibid.* *ibid.* Nr. 150.

de aeren ten deele seer beschadigt ende bedorven syn ». Zulks, naar alle waarschijnlijkheid, met het doel voor de leenmannen of cynsplichtigen afslag of kwijtschelding te bekomen (1).

In de eerste helft der XVIIIe eeuw was de vroegere welstand der Heeren van Oostmalle fel gedaald.

Ten gevolge van het majoraat ingesteld door George Frederik van Renesse en zijne echtgenoot Anna Maria van Bocholtz ontstond in 1726, tusschen den toenmaligen Baron van Oostmalle, Francois Hyacinte van Renesse en zijne zusster Anna Margareta, Gravin van Isenboorn tot Blois het beruchte proces dat een oogenblik dreeg Pruissen in het harnas te jagen tegen het Prinsdom Luik en dat slechts na de Fransche omwenteling, in 1805, zijn beslag kreeg (2).

Francois Hyacinte geraakte alzoo in erge financieele moeilijkheden. Het ging zelfs zoo ver dat op 9 Maart 1733 beslag werd gelegd op de goederen te Beerse. Sommatie werd gedaan te Beerse door den voster Adriaen Dirickx op den 27^e Juni.

't Jaar nadien, den 17^e Februari, werd te Brussel bijeen-geroepen al wie recht had op die goederen ; de proclamatie te dien einde was in ons dorp gebeurd op 5 en 6 December te vooren.

De verkoop bij gezag van recht, ging door op 27 Mei 1735. De goederen werden terug ingekocht door Noel Frans Spirlet, rentmeester van den Heer en waarschijnlijk voor zijne rekening (3), want in 1775 moest de pastoor van Beerse nog cyns betalen aan den Baron van Oostmalle.

Kort na het overlijden van Filip van Nassauwen, kwam Jacques Leroy, auditeur der rekenkamer van Brabant, in naam Hunner Hoogheden possessie nemen der heerlijkheid van Beerse, zooals blijkt uit de rekening van het jaar 1618-19 : « item alsoe Mynheer den Auditeur Leroy, gecointeerde van Hunne Hoogheden tot het nemen van den posses-

(1) A. A. — Rekeningen Nr. 173 — stuk 46.

(2) Zie over dit Proces : Stroobant — op. cit. in *Taxandria* 1920, bl. 87 tot 93.

(3) A. R. O.

sie van den Lande van Turnhout alhier tot Beersse was ende vertrock naer Herenthals, soe is de rendant vut last van den wethouderen met syn peert metten voers. Leroy naer Herenthals gereden ende daer des nachts moeten blyven.

XX stt » (1).

De rustvolle periode die het bestuur der Aartshertogen kenmerkte was van korten duur. Weldra brak een nieuwe, bloedige en voor Spanje noodlottige oorlog uit met de Vereenigde Provinciën. Weer was de staatskas uitgeput, weer moest er naar middelen worden uitgezien om de aanzienlijke onkosten van de wapenuitrusting en van het onderhouden der legers te bestrijden en zag Filip IV, die alsdan den troon van Spanje bekleedde, zich verplicht andermaal zekere gedeelten van het Koninklijk Domein te belasten of te verpanden. Zoo werd in 1626 de heerlijkheid van Beersse en Vosselaar met de hooge, middele en lage gerechtigheid, opnieuw van het land van Turnhout gescheiden en in pand gegeven, ditmaal aan Jan Proost of de Proost, Heer van Wechelderzande, van Lille, van Gierle en Vlimmeren, en zulks voor de som van 6000 pond ter waarde van 40 Vlaamsche grooten het pond. Het vroeg echter heel wat tijd alvorens de opene brieven van beleening uitgegeven werden. Zulks gebeurde slechts op 22 Maart 1632. Om welke reden weten wij niet : misschien omdat de koopsom niet volledig was afbetaald. Op 16 Augustus 1630 gaf Aartshertogin Isabella — die na den dood van haren gemaal als landvoogdes, in naam van haar neef Filip IV, onze Provinciën bestuurde — bevel Jan de Proost, in afwachting dat bedoelde opene brieven zouden worden afgeleverd, « in possessie te stellen der gronden en heirlykheden van Beersse en Vosselaar, om ervan te genieten in den vorm zooals tot heden Zyne Maj. gedaan had » (2).

De nieuwe pandheer nam op 16 September daarna bezit van zijn heerlijkheid. Een plechtige ontvangst was hem te Beerse voorbereid. Van den pastoor kocht men voor die gelegenheid Franschen wijn en oud bier :

(1) A. A. Rekeningen Nr. 153.

(2) Zie bijlage III.

hout met inbegrip der dorpen en gehuchten welke voormalig aan het land van Turnhout hadden toebehoord en sindsdien in pandschap waren uitgegeven, de Koning zich verbindende dezelve terug in te koopen en de toenmalige bezitters of rechthebbende schadeloos te stellen (1).

Beerse was dus opnieuw ingelijfd bij het Land van Turnhout en zou er voortaan blijven aan toeheoren tót aan de afschaffing van het leenroerig stelsel.

De Prinses vertoefde dikwerf op haar kasteel te Turnhout hetwelk zij prachtig hersteld en ingericht had. De gunsten welke zij meermaals voor de ingezetenen van haar domein had weten te verkrijgen, haar grootmoedige inspanning om voor onze beklagenswaardige bevolking de weeën van den oorlog, die zoo vreeselijk over onze streek bleef woeden te lenigen, hadden Haar de genegenheid van haar onderdanen verworven. Ook werd zij, bij haar herhaalde bezoeken, feestelijk onthaald en begeleid, en met geschenken vereerd.

In de gemeenterekeningen van de jaren 1653-54 komen twee betalingen voor elk van 83 Gulden voor « eene schilderye die aen Haere Hoocheyt de Prinsesse van Orangien is vereert in recognitie van haere revoirren voor den Lande van Turnhout » (2).

In 1661-62 betaelt men « aen Jan van Ammel voor een lam dwelck met die van Vosselaer aen H. Hoocheyt werd vereert »
II Gld. (3).
in 1660

« Item voor het dorpscontingent in den wyn die aen H.H. is vereert »
XX Gld. II st. (4).

Amalia van Solms (+ 8 Aug. 1675) had tot opvolger aangesteld haar kleinzoon Willem III, Prins van Oranje en la-

(1) Leroy. — op. cit. liber VIII bl. 398, 399.

(2) A. A. — Rekeningen Nr. 161 — Rekening Lambrecht Hermans collector.

(3) id. id. Nr. 164 — Rekening Jan Willemaerts Borgemeester.

(4) ibid. ibid Nr. 164.

ter Koning van Engeland die het vruchtgebruik der Baronie van Turnhout afstond aan zijn tante Maria, gehuwd met den Hertog van Zimmereu.

Willem III stierf kinderloos in 1702 en dan werd het, in de eerste helft der XVIIIe eeuw, voor Turnhout en de omliggende dorpen een gedurig heen en weder gaan van het eene vorstenhuis naar het andere ; zoo kregen wij, binnen die korte spanne tijds, achtereenvolgens als opperheeren den Koning van Engeland, de Koningen van Pruisen, de Koningin van Hongarije, om weer terug te keeren onder de heerschappij van den Koning van Pruisen en vandaar opnieuw onder die van Maria-Theresia.

Op 19 Mei van het jaar 1745, werd « ter assistentie van twee mannen van den Souvereinen Raed van Brabant, binnen dese Heirlychyt van Beersse, gepubliceert ende geaffigeert, met het luyden van de groote clocke, het volk meest vergadert synde onder den blauwen Hemel, voor het regthuys, door den Hussier van Hare Majestt Suprême camer, verbod aen alle officiers, regeerders, leenmannen, ingeschreven dezer Heerlychyt van voortaan te kennen of te respecteeren eenigen anderen Heere of Vrouwe van tenselven Lande ofte Baronnie als Haere Majest. de Koninginne van Hongarie ende Bohemen ».

Diensvolgens werden de schepenen en ambtenaren ontslagen van hun eed van getrouwheid aan den Koning van Pruisen ; zij werden tevens bevestigd in hun ambt en moesten in handen van den schout den eed van getrouwheid afleggen aan hun nieuwe Vrouwe (1).

Bepaaldelijk eigenares geworden der Baronie van Turnhout in 1753, haastte Maria-Theresia zich dezelve af te staan aan den HERTOG VAN SYLVA-TAROUCCA, ridder van het Gulden Vlies, en aan zijne nakomelingen, in ruil van de aanzienlijke voorschotten die hij Haar gedaan had.

De Baronie van Turnhout werd tevens tot Hertogdom verheven.

In 1768 verwisselden wij eens te meer van Heer en werd ons dorp leenplichtig aan graaf JULIAAN GISLENUS DE

(1) A. A. — Losse stukken.

PESTER (1) wien Sylva-Taroucca zijn onlangs gesticht herzogdom, om redenen van financieelen aard wellicht, overgelaten had.

Op 11 Augustus 1768 deed de nieuwe Heer zijn plechtige intrede te Beerse. De dorpsoverheden « in corpore » en de Gilden met hun trommels en wapperende vaandels gingen hem tegemoet. Aan de Gilden had men, op kosten der Gemeente, het poeder ter hand gesteld om, volgens oud gebruik, den Graaf, bij zijne intrede, met geschut te begroeten (2).

De graven de Pester sluiten de lange reeks der Heeren en Vrouwen aan wier heerschappij wij — in den loop der eeuwen — onderhoorig waren en waarvan wij door talrijke wederwaardigheden heen, de lotgevallen, het wel en wee, gedwongen waren te deelen.

De inval der Franschen in onze landen brengt voor ons mede de instorting van het leenroerig stelsel, de afschaffing van alle privilegiën en heerlijkheden, van tienden en cijnsen, de inpalming der kerkelijke goederen, om plaats te maken voor de moderne conceptie van het eigendomsrecht en den nieuwerwetschen vorm van den Centraliseerenden Staat.

(1) Wapen van de Pester : op keel een sleutel van goud vergezeld van 2 sterren van zilver. Helmtteken : 2 gouden in St. Andrieskruis geplaatste sleutels.

(2) Taxandria 1933 — III — bl. 143.

BIJLAGE I.

10 JULI 1559.

COPIE VAN COOP GEDAEN BY HEEREN JANNE VAN RENESSE,
RIDDER, VAN DER HOOGER MIDDELE ENDE LEEGHER
HEERLICHEYT VAN DE DORPEN ENDE PROCHIE VAN
BEERSSE ENDE VOSSLAER METTEN CHEYNSSEN GELEGHEN
ONDER TURNHOUT.

« Philips by der gratie Goids, Coninck van Castillien, van Leon, van Arragon, van Navarre, van Naples, van Sicillien, van Majorcken, van Sardainen, van den Eylanden Indien en der Vaster Erde, ter zee Oceanen, Eertshertoghe van Oisterwyck, Hertogh van Bourgoignen, van Lothⁿ, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch, van Gelre ende van Melanen, Grave van Habsborch, van Vlaanderen, van Artois, van Bourgoignen, Palsgrave ende... van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, van Namen ende van Zuytphen, Prinse van Swave, Marcgrave des Heylicx Rycx, Heer van Vrieslant, van Solms, van Mechelen, van der Stadt, Steden ende Landen van Vuytrecht, Overyssele ende Groeninghe, ende Dominator in Asiën ende in Affricken, alle denghenen die desen onsen brieffes sullen sien oft hooren lesen, saluyt.

Alsoe wy commen tollen gebruycke ende possessie van Onsen Landen van Herwertsover, deselve bevinden met groote ende swaere schulden belast, soe ter saecken van des oerloghen die langhen tyt geduert hebben, van den fortificatien van Onsen steden ende andere plaetsen opte frontiëren liggende, als oick om op te brengen gereede penninghen om geemployeert te wordden tot onderhout van den volcken van wapenen tot beschudde ende beschermenisse van Onse voers. Landen van Herwertsover, ende opdat wy anderwerff nyet en souden vallen in groote, swaerdere ende bittere frait ende financien dan daer wy Ons tegenwoordelyck inne vinden ter saecken voers., soe hebben wy, nae goeder ende ryper deliberatie van Onsen seer lieven ende beminden neve, den Hertoghe van Savoiën, voor Ons Gouverneur van Onsen voers. Landen van Herwertsovere, ende by advise van de Ridderen van Onser Ordenen, luyden van Onsen Raede van State, ende van Onsen financ. neffens Ons wesende, geadviseert ende gesloten tot Onser minster schaede ende meesten prouffyte te vercoopen ende te versetten, met lossinghe ende sonder lossinghe, eenighe partyen van Onsen Demeynen van Brabant ende den Lande van Overmaze als Heerlicheyden hebbende hooghe, middele ende leege Jurisdictiën, dorpen, landen, cleyne bosschen, beemden, chynsen ende dergelycke goeden Ons toebehoorende tot te somme van zesse hondert duyzent ponden Artheeus, om deselve somme geemployeert te worden eensdeels tot ontlastinghe

van Onsen voorschreven Demeynen, betaelingen van Onsen voers. schulden ende tachterheyden, ende oick tot onderhoudt van Onsen volcken van wapenen, dienende tot defensie ende beschermenisse van desen Onsen Erfendeerenden. Ende dit al met wille, wete ende consente van de drye Staten van Onsen Lande van Brabant, met conditiën ende restrictiën by den voirs. Staten geconditionneert ende ondersprochen, navolgende der acte van consente daer aff wesende van der daten den vierden Junij XVc LVIJ, waeraff allen dengenen des versueckenden ende behoevende zal geleverd worden copie auctentycke by eenen van Onsen secretarisse nin Brabant, ende welcker copien wy willen alsulcken geloove ende macht gegeven te worddene al of die huer van woorde te woorde gesustineert waeren. Ende alsoe Wy, om tgene als voorschreven is te volbringene by anderen Onser Openen Brieven hebben gecommiteert onder andere Onse lieve ende getrouwen Heeren Peeterén Boisot, Onsen Tresorier-Generael van Onsen financien, Roeland Longin, Onsen President van Onser Cameren van Rekeninghe, riddersen, ende Nicaisen Oudaert, Heer van Ranst, Onsen Raedt Ordinaris van Onsen Raede in Brabant, om te procedeeren tolder voers. vercoopinghe ende versettinghe ende onder dander tot beleeninghe of verpandinghe van der hoogher, middele ende leghe heirlicheyden van Onsen dorpen ende prochiën van Beersse ende Vosselere, geleghen onder onse Landt van Turnhout, metder warande, vogelrye, visscherye, sulck als wy aldaer hebben ende Ons competeerende is, soe wyt verre ende breet als heur die limiten der voers. dorpen ende prochiën streckende ende extendeerende syn, metoijck die hueren bruecken ende alle amenden, crimineele ende civile confiscatien, bastaerde goeden, gebonden oft getrageerde goederen daer men den proprietaris nyet aff en weet ende oock tersaecken van oorloghen oft denghenen houdende teghen om vertyr. Ende voorts alle anderen rechten, vervallen prouffytten ende emolumenten gelyck wy aldaer tot hier toe ghadt ende gebruyckt hebben ende daerenboven die chynsen ende renten die wy in de voers. dorpen jaerlycx syn heffende, resorteerende onder Onsen rentmeesterschap van Turnhout, te weten onder Beerze in census vetus : acht ponden veertien schellingen, twee penn^{en} Lov^{en} ; census novus : twee ponden, neghen schellinghen, elff penninghen, vier oude grooten, IX pullus ende een veerteel, een loepen, een quart dup^t loepens evene. Ende onder Vosselere in census vetus : Seven ponden, neghen schellinghen, zesse ob. Lov. ; census novus : neghen en derfich schellinghen, acht penninghen, twee oude grooten, IX pullus, XII loepen ende drye veertelen evene.

Om daer aff gemaect te moeghen worden een oft twee bancken ende aldaer te stellen schouteth, schepenen ende andere officiers aldaer nootelyck wesende, die kennisse, bericht ende judicatuere sullen hebben van alle saecken criminele ende civile met des daer-

aen cleeft, behoudeyck ende ons gereserveerd den colckslack beeden, hergeweyden, ressort remissien van overjaerde delicten, Legitimationen, octroyen ende andere gelycke Regalien boven nyet gespecifieert.

Hebben om deselve ten hoogsten te bringene daerop in de voers. dorpen, prochiën van Beersse ende Vosselere doen drye proclamatiën ende kerkgeboden ende tot dryen aldaer doen stellen ende placken die billjellen van die voers. beleeninghe ende dat gedaen synde, sekeren dach doen prefixeren om die selve beleeninghe of verpandinghe te doen ten hoogsten den meest daervoer biedende by vuytgang van der bernender keersse.

Soe eest dat op huyden, date van desen, de voers. hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden van den voers. dorpen ende prochiën van Beersse ende Vosselere met hunne toebehoorten ende gerechtigheyt ende die cheynsen ende renten boven vercleert, gebleven is metten vuytgate van der bernender keerssen onsen beminden Heeren Janne van Renesse, Riddere, Heer van Elderen enz., als leste verdierder ende meest daervoor geboden hebbende, voor de somme van achtiën hondert vyff en twintich ponden, neghen schellinghen ten pryse van XL grooten Weens 't pont, die hy sal schuldich syn te leveren in handen Lybrecht van Hamme, Ons rentmeester van Brabant int quartier van Bruessele, by Ons daertoe gecommiteert, in dry paymenten by gelycke portien, daer aff teerste sal syn binnen ses weken naestcommende ende alsoe van ses weken tot ses weken totdat volder betaelinghe toe, ende dat al met expresse condition voor het bernen van de keerssen opde voers. verpandinghe ondersproecken ende benoirveert, te wetene dat wy Ons reserveeren het groot will, root ende swert van den Onse voers. dorpen, om Iselve onderhouden te wordden nae trecht ende instructie van Onsen Warantier van Brabant. Ende voerts soe verre yemant Onse Lant van Turnhout geheel in pantschapsc begeerde te coopen ende versocht mede te hebben de voers. dorpen van Beersse ende Vosselere, sal de voers. Heer Jan van Renesse dieselve dorpen sulcken cooper van Onsen voers. Lande van Turnhout laeten volghen, behoudelyck dat Iselve geschiede binnen jaers nae date van den coop van denselven Onsen Lande van Turnhout, mits restituerende die penninghen ende ontcosten daer voor gegeven ende gedaen, wel verstaende dat de voers. dorpen Beersse ende Vosselere sullen staen ter judicialueren ende bericht tot Turnhout inde jaer-gedinghe, ende dat die cheynssaeken Ons cheyns geldende onder de voers. twee dorpen geleghen, in leeghe jurisdictie oyck sullen staen ten berichte van goeden, ontgoede, questien van revendication, calengieringhe ende dat daer aff dependeert, voor Onse schepenen van Turnhout, soe men dat van oudt heeft geploghen topserveeren.

Behoudelyck dat dyen voorgenoemden Heer Jan, cooper van Beersse ende Vosselere voer tgebruyck vander betaelinghen van

synen cheynsen ende boeten sal met synen schepenen ende officieren moeghen procedeere voer achterstel van syne cheynsen, betalighen, van syne boeten, met allen synen toebehoorten sonder Onse schepenen van Turnhout te demen... sien.

Oyck dat die voers. dorpen in gemeyne lasten die Onse Landen van Turnhout souden mogen aengaen met oyck des sy gehouden syn in de reparatien van den steenwech tot Turnhout sullen schuldich syn te contribueeren ende aldaer ter weeckmerckt te commen, soedat Onse voers. Vryheit van Turnhout by huere privilegien ende anderssints tot noch toe heeft gehad ende onderhouden, soe dat behoirt, metten clerckschap, en der voers. Vryheyt oft hueren schepenenclerq mach toebehooren. Ende dat in desen is geexcludeert die hooger, middele ende leeghe heerlicheyt van den dorpe van Merxplas die men tot Beersse plach te opereeren, daer aff wy sullen disponeeren. Reserverende voorts tonsweerts den clockslach, beden, hergeweyden, ressort, remissien van overjaersche delicten, Legitimatien, octroyen ende andere gelycke Regalien inde voers. verpandinghe nyet gespecificeert ende anderssints naevolgende den conditien nae geruert, versueckende die voers. Heer Jan van Renesse tot versekerheyt van synen coop, soe voor hem als voor syne erfgenamen ende naecommelinghen, hieraff te hebbene Onse oepene brieven daertoe dienende. Doen te wetene dat Wy hebben die voers. beleeninghe voor gemeen goet vast ende van weerden ende willende den voers. Heere Jannen van Renesse voor hem ende syne naecommelinghen oft actie van hen hebbende, volcommelyck versekeren hebben denselven vuyt Onser macht ende welwetenheyt opgedraghen, gecedeert ende getransporteert, opdraghen, cedeeren ende transporteeren by desen Onsen brieven de voers. hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden van de voers. dorpen ende prochiën van Beersse ende Vosselere met hueren toebehoorten ende gerechticheyt, soe ende gelyck die voer gespecificeert staen ende dat by maniere van verpandinghe oft beleeninghe, behoudelyck ende Ons gereserveert lgene des voerschr. is ende anderssints opde conditien hiervoer ende nae int langhe verhaelt, ende hebben voorts deselve gescheyden, afgetrocken en gesepareert, scheyden, ontrecken ende separeeren mits desen, van Onsen voers. Demeynen van Brabant ende ontfanck van Onsen Lande van Turnhout om by den voers. Heeren Jannen, syn hoiren ende naecommelinghen oft actie van hen hebbende, van nu voortaepe peyselyck ende vreedelyck gebruyckt ende beseten te worden. Behoudelyck dat deselve Heer Jan, syne hoiren ende naecommelinghen oft actie van hen hebbende, sullen gehouden wesen die voers. hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden met hueren toebehoorten ende gerechticheyt voers. van Ons vuyt saecken van Onsen Hertogdomme van Brabant aen Onsen Stadhouder van Onsen Leenen van Brabant, in Onsen name tot 'n vollen Leene tontvanghen ende te leen te houden, soe dat nae

Ons heerlicheydt van Brabant behoirt ende dat soelanghe Wy totter tyt toe als Wy, oft anderssints totdat Wy oft Onse naecommelinghen die sullen gelost ende gequeten hebben, welck Wy of sy sullen moghen doen totden tyde alst Ons oft hen gelieven sal ; behoudelyck dat tselve sal wesen voor Ons oft voor hen ende voor nyemant anders, mits wederomme gevende de voers. somme van achtiën hondert vyfentwintich ponden, neghen schellinghen ten voers. prysen met al sulcken gelde als nu tegenwoordelyck in Onsen voers. Lande van Brabant nae volgende ter permissie cours ende loop heeft. Te wetene de Rsgulden tot XXVIJ stuyvers ende Carolusgulden tot XXJ stuyvers ende andere munten naer advenant ende dat tot eene-male tyt. Van welcken lossinghe Wy oft Onse naecommelinghen oft actie van hen hebbende, schuldich sullen syn te doen advertteeren drye maenden te voren om die voers. Heerlicheydt met hueren toebehoorten ende gerechticheyt weder geapliceert te worden tot Onse voers. Demeynen. Ende sullen denselven Heeren Janne van Renesse, syne hoiren ende naecommelinghen of actie van hen hebbende, laeten volgen alle de proffytten, baten ende vervallen vande voers. hooge, middele ende leghe heerlicheyden ende hueren toebehoorten, hueren bruecken ende amenden voor den dach van der lossinghe niet tleste gevordert oft gecallengieert, nae der distinctie voers. Ende in dyen de voorgenoemde Heer Jan van Renesse, syne hoiren, naecommelinghen of actie van hen hebbende, binnen de voers. heerlicheyden ende limiten van dyen eenighe merckekelycke beternisse doen van plantinghe, soe gelooven Wy denselven ten tyde van lossinghe, by estimatie van luyden hem des verclaerende, daer aff te doen rembourseren ende contenteeren, mits den dat de selfste Heer Jan, syne hoiren, naecommelinghen oft actie van hen hebbende, sullen moeghen vydelen plaetsen binnen de voers. Heerlicheyden ende limiten derselven liggende, te cheynsen vuytgeven, behoudelyck dat daer duer nyemant geprejudicieert en wordde, ende dat tselven gebuere nyet met gereede penninghen mear op eenen erffeleyken cheyns ende dat jerst te kennen gevende in Onser Cameren van den Rekeninghen te Bruessele ten eynde om tgeene aldaer ende soe dat behoirt, op de pene van nulliteyt vanden selven vuytgeven. Welcken chyns den voerschreven Heeren Jannen, syne hoiren, naecommelinghen oft actie van hen hebbende, sal volghen totter tyt van der lossinghen. Sullen oick deselve Heer Jan, syne hoiren ende naecommelinghen oft actie van hen hebbende, moeghen stellen in de voerschreven Heerlicheyden alle officiers, schouteth, schepenen ende anderen daer notelyck wesende, gelyck Wy aldaer tot hiertoe gedaen hebben, hierin gereserveerd Onse Blyde Incomste ende die conditiën in de voerschreven acte van consente begrepen ; welcke schouteth ende schepenen sullen hebben kennisse, bericht, judicature ende executie van allen saecken die de voers.

hooghe, middele ende leeghe Heerlicheyden ende hueren toebehoirten ende gerechticheyt voerschreven aenclieven naer de distinctien hiervoor gedaen, sonder dat Wy Onse Drossaert van Brabant schouteth van Turnhout, Rentmeester van Onsen voerschreven Lande van Turnhout oft eenighe andere Onse officieren hoedanich die syn, aldacr eenich gesach, handelinghe, bewindt, kennisse oft ontvanck van Onsen wegghen soudén moegghen hebben, nemen oft pretendeeren in eenigher manieren dan naer der voerschreven distinctien, behoudelyck dat de voers. Heer Jan sal gehouden wesen te betaelene ten termynen ende in der manieren voerschreven, in handen van Onsen Rentmeester van Brabant int quartier van Bruessele, Lybrecht van Hamme, de voerschreven somme van achtién hondert vyffentwintich ponden, negghen schellinghen ten pryse als voerschr. die daeraff schuldich sal syn ontvanck te maeckene rekeninghe, bewys ende reliqua te doene, duer ende alsoe hem dat van Onsen wegghen geordonneert sal worden, Willen ende ordonneren voorts by desen Onsen voers. Stadhouder ende mannen van Leene Ons Hoeffs van Brabant, den voers. Heeren Jannen in persooen oft by syn procureur daertoe behoirlyck genechticht, voor Onse Leenmannen van de voerschreven hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden ende hueren toebehoirten ende gerechticheyt voer gespecificeert, tontvangene sonder dat nochtans deselve Heer Jan voor dierste reyse sal gehouden syn eenighe hergeweyden oft andere rechten te betaelene ter saecken als voer, onder merckelycke conditien ende onderspreck, dat men van den ingesctenen aldacr eghen bede, schattinghe, impositie oft eenighe andere lasten, hoedaenich die syn, en sal moegghen heysschen oft daerop stellen, hetzy ter saecken van nyeuwen vercrygen ende aencommene toller voers. heerlicheyt, by redenen van syne kinderen te besteden oft andersins in eenigher maniere, op die pene van daeraff gecorigeert te worddene ter arbitragien van Onsen Lieven ende Getrouwen Cancelier ende luyden van Onsen voers. Raede in Brabant, ende den goeden luyden huere penninghen wederomme te restitueerene, dat oyck de voerschreven Heer Jan, syne hoiren, naercommelinghen oft actie van hen hebbende, desen coop nyet en sullen moegghen voorts overgeven, transporteeren noch laeten eenighen vuytlandighe cloosteren, kercken, goedshuysen oft anderen particulieren, geestelycke personen noch oyck steden. Ende hebben voorts gelooft ende gelooven in goeder trouwen ende conincklycke woorden Ons selven, Onse hoiren ende naecommelinghen, hertoghen ende hertoginnen van Brabant daer voir verbindende, dat Wy de voers. hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden ende hueren toebehoirten ende gerechticheyt voerschreven met des daeraen cleeft, sullen verantwoorden tot Onsen coste van allen saecken ende besonderl/ van finan/ alienatien oft beswaernissen van Renten die in graene oft in specie op Onse voers. Demeynen ende voor die data van desen

gedaen souden moeghen geweest hebben, soelanghe ende totter tyt toe als voers. oft totdat Wy de voerschreven lossinghe in den manieren voer verhaelt sullen gedaen hebben, sonder anderssints oft deselve lossinghe en sy gedaen als voer, den voers. Heeren Jannen, syne hooren ende naecomminghen oft actie van hen hebbende, daerinne te doene ofte laeten geschieden, hetsy directelyck oft indirectelyck onder wat couleur oft saccke dat sy oft wesen soude moeghen, int gebruyck van dyen eenich hinderstoot oft letsel ter contrarien. Ende in noch meerder vasticheyden van desen hebben Wy verlegghen ende verlihyen van alle privilegien, exceptien ende behulpen die Ons oft Onse naecomminghen teghen tgene des voerschreven is in eenigher manieren souden moeghen daeraen compeeteeren oft te baete commen by den geestelycken ende weerlycken legten met oock van allen saccken van rechte oft feyte daarmede Wy ons teghen tselvene souden moeghen behelpen.

Ontbieden daeromme ende bevelen den Luyden van Onsen Rekeningen in Brabant, tresorier-generael ende anderen van Onsen financ/, stadhoudere ende mannen van Onsen voerschreven Leenen, schouteth ende rentmeester van Turnhout oft anderen onser officieren daer onder, de voers. hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden ende haeren toebehoirten voor gespecificeert gelegghen ende ressorteerende syn ende die voor tyden daeraff administratie ende bewindt gehadt hebben ende ontvanck van den penninghe daer aff commende gemaectt, ende allen anderen Onsen rechteren, officieren ende ondersaten dyen dit n... aen sal moeghen, nu synde ende naemaels wesende, dat sy ende eenyegelyck van hun soe hem toebehoirt, den voerschreven Heere Janne van Renesse, syne erven ende naecomminghen oft actie van hen hebbende, doen ende laeten vander voerschreven hooghe, middele ende leeghe heerlicheyden ende hueren toebehoirten ende gerechticheyt voerschreven useeren ende gebruycken, procedeerende by den voerschreven Luyden van Onsen rekeningen hoofdene Tresorier-Generael ende gecommiteerde van Onsen voerschreven financien totter verificatie ende interinnementen van desen nae huere forme ende teneur. Ende overbringende by Onsen voerschreven schouteth ende rentmeester van Turnhout oft anderen onsen officieren dyen dat behoirt, vidimus oft copie auctenticque van desen Onsen voerschreven brieven eens ende voor djerste reyse alleene. Willen Wy denselven Onsen schouteth ende rentmeester oft anderen Onse officieren, nu synde oft namaels wesende; quyt, vry ende ongelast gehouden hebben in huere rekeninghe, mentie maeckende van de partyen den voerschreven hooghe, middele ende leeghe Heerlicheyden ende hueren toebehoirten ende gerechticheyt voerschreven aengaende ende concernerende, ende van der lossinghe die men daer aff doen sal als boven, duerende soe langhe ende totter tyt toe als voer, oft dat die voerschreven lossinghe by den voerschreven Luyden van Onsen

rekeninghen in Brabant sal gedaen wesen ; ten welcken Wy ontbieden by desen dat soe te doene sonder eenich werderseggen oft swaericheyt daerinne te maecken.

...ant ons alsoe ge... est ende Wy dat willen gedaen hebben, nytt tegenstaende eenighe ordinanciën, restrictien, mandementen oft verboden gemaect oft te maecken desen contrarië. Ende des te oirconden hebben Wy Onsen segel hieraen doen hanghen. Gegeven in Onser Stadt van Bruessele den X^{en} dach Julio int jaer onsheeren duysent vyffhondert ende neghen en vyftich van Onsen Rycken van Spaengnen ende Cicilien Tuy «ende van Naples ende anderen Tl».

Onder stont geschreven «by den Coninck die Heeren van Barlaymont, van Haigicourt hoofden, heer Josse de Damhoudere, riddere, Aelbert van Loo ende Robert de Boulengnië gecommiteerde van de financiën tegenwoordig ende geteekend : G. de... sauwen. Op ten rugge stont geschreven die hoofden Tresorier-Generale ende gecommiteerde van de Demeynen ende financiën ons Heeren des Coninx consenteeren alsoeveele als in hen is dinhouden int witte van desen te worden gesur... eert ende volbrocht in sulcker vuezhen ende manieren alsoe syne Ma^t dat wilt, ende overbringhende mit desen by Heer Jan van Renesse quittance van den Rentmeester-Generael van Brabant int quartier van Bruessele, Lybrecht van Hamme, van de somme van achthienhondert vyffentwintich ponden neghen schellinghen van XL gr. 't pont, gedenomeert ende begrépén int voorgenoemde witte, gesien onder den hanteeken van selven hoofden Tresorier-General ende gecommiteerde den XXVIIe dach van November anno XVc neghen en vyftich ende geteekent, Montmorency, Damhouder ende van Loo. Opte plycke stont noch geschreven : desen teghenwoordighen brieff gesien geweest inder Cameren van der rekeninghen Onsheere des Coninx te Bruessele, ende aldaer geregistreert int Register inder selven Cameren, van nyeuws gehouden ende gemaect inde maent van Meerte XVc sevenenvyftich opden verpandinghe, beleeninghe van den Demeynen van Brabant ende Overmazie. Boven geteekent metter Letteren N folys C LXI, LXII, LXXII, LVIII, LVIII ; LXV ende f^o c LYVi ende naevolgende den inhouden inder voers. Cameren geïnscribeert geweest nae huere forme ende teneur/ opten III^{en} Decembris anno XVc negen en vyftich ende geteekent hoochstaen...

Gecollationneert teghens d'originale copie berustende inder voers. Cameren, daarmede bevonden 't accordeeren.

L. HOGHORN (?) (1).

(1) A. T. Bundel Beerse-Vosselaer.

BIJLAGE II.

17 SEPTEMBER 1562.

EEDAFLEGGING VAN HEER FREDERIK VAN RENESSE,
HEER VAN BEERSE EN VOSELAAR VOOR DE SCHEPENBANK
VAN BEERSE.

« Alsoe in de jaeren XVc LIX Mynheer, Heer Jan van Renesse, Heer ter synder tyt van Elderen, Masnuy, Malle, Beersse ende Vorseleere noch hadde hulde ende eedt gedaen voir de gemeynte ende jurisdictie van Beersse ende Vorseleere door sekere belceninghén achtervolgende sekere brieven van transport, breeder mache daer aff synde verhaelt, soe heeft alsulck, date onderschreven, Heer Fredrick van Renesse, wettich ende geboren soene wylen Heer Jan van Renesse, gerenoveert ende gecontinueert ende geachtervolght den voers. eedt, hulde ende gerichticheyt als wylen Heer Jan van Renesse, Heer van Elderen, Masnuy, Malle, Beersse ende Vorseleere, heeft gedaen gehadt, gelovende den voers. eedt tachtervolghen ende tonderhouden, de voers. gemeynte in heure possessie usancien ende privilegien gelyck als wylen Heer Jan van Renesse gedaen heeft. Ende die van Beersse ende Vosseleéré hébbén oyck van gelycke eedt gedaen ende gepersisteert, naevolgens denselvén eedt, hem hier goet ende getrouwelyck te syn ende goédé ondersaeten te wesen.

Actum die XVI Septembris XVc jaer LXIJ. Present de schouteth, Cornelis van Bavele stadhouder, ende Peeter Vervoirt, Merten Wyns, Goris, Udens, Merten Broecx ende Hendrick Druyts (1).

BIJLAGE III.

16 AUGUSTUS 1630.

COPY VAN BELEENBRIEVEN VAN BEERSSE ENDE VOS-
SELAER ONDER TURNHOUT.

« Comme par les conditions de l'an XVIc vingt six publiées par le fait des engagements des seigneuries, villages et aultres parties du Domaine à passer au plus offrant et dernier enchérisseur est porté entr' aultres: que les seigneurs-gagers seront tenus de payer les prix d'icelles, endéans quaorze jours de la passée és-mains du Receveur-Général des Finances Messire Ambroise van Dynten qui en donnera les lettres de recepte à paine de parate et réelle exécution. Joint que pendant la dépesche des Lettres Patentes de gagere ils seront mis en possession des parties engagées incontinent après qu'ils en auront [payé] le prix, et qu'en suite de ce entre aultres, seront demeurés à Jean de Proost, seigneur de Wechheldersande, les terres et seigneuries de Beersse et Vorsselaer situées sous le district de Turnhout avecq toute justice, haute, moyenne et basse, appendances et dépendances avecq une Livre, 4 sols, VIJ deniers Lovanois, quatre vieux gros, dix poules, VIJ veertel, VIJ loopen un quart et deux tiers loopens avoine de menuz cens, moyennant et en payant au prouffit de Sa Maj^e és-mains du dit Recepveur-Général la somme de six mille livres du prix de quarante gros monnoyés de Flandre la livre, et au surplus aux charges et restrictions portées par les susdites conditions de l'an seize cent et vingt-six, sans que le dit seigneur-gager aura droit de plantis sur les susdites terres. Et, advenant le désengagement d'icelles, que Sa Maj^e, Ses oires ou successeurs, auront choix de (in 't wit gelaten in de oorkonden) à leur prouffit les susdites plantis en restituant au dit seigneur-ggaer la valeur d'iceux, selon l'estimation qui s'en fera par gens à ce eulx entendant, ou bien les laisser lors à Son prouffit pour par Lui les emporter ou vendre et à laisser les dites terres libres et remises dans leur premier état. Bien entendu aussi que comme les dites deux terres de Beersse et Vorsselaer avec icelles de Gierle, que le dit Jean de Proost à prins semblablement à tictre de gagere, sont subiectes au tour de rolle des archers de Son Altesse Sérénissime, il a esté conditionné que le dit seigneur-gager, ayant la faculté de commettre et destituer sur les susdites terres tous officiers, comme il trouvera convenir, pourra retenir ens de la susdite somme de six mille livres et de celle de six mille deux cents semblables livres que porte l'engagement dudit Gierle la somme de 500 florins une fois, pour son garant et indemnité contre l'Escoutette de Turnhout, ayant le droit de largeur rotulaire pour autant que le dit Escoutette prétendait estre remboursé à proportion de ce qu'il

monstrera avoir payé pour le tour de rolle de tout le quartier jusques à ce que l'on aura donné contentement au dit Escoutette à ce regard, Son Altesse Sérénissime, désirant satisfaire aux susdites conditions en tant qu'il touche Sa Maj^{te} et pourvoir à la seureté du dit seigneur gager, à ce attendant l'expédition des susdites lettres patentes d'en-gàgère [a] ordonné et ordonne par celle, par advis de ceux des Finances, à tous ceux qu'il appartiendra, de mettre le dit Jean de Proost en possession et jouyssance des susdites terres de Beersse, Voesslaer, appendances et dépendances, pour en jouyr de la même forme et manière que Sa Maj^{te} a fait ou a pu faire jusques et ors, le reconnaissant pour seigneur-gager d'icelles, en faisant préalablement apparoir des susdites Lettres de recepte, promettant Son Altesse Sérénissime que les susdites Lettres Patentes seront dépêchées au plustost en conformité de ce que dessus et au pied des susdites conditions.

Fait à Bruxelles le XVJ d'Aoust 1630.

Paraphé War^e V^e signé Stabel et soussigné le comte de Warfuzée, F. van Kinschot, J. van de Wouwere et Ph. d'Ursel.

Embas estoit fait concorde avecq son original.

Quod attestor.

Soussigné S. du Rapoy secr. (1)

(1) A. T. Bundel Beersse Vosselaar n° 245.

IN MEMORIAM.

Op den 20 Maart overleed te Turnhout de Weledele Heer AIMÉ MISONNE, echtgenoot van Mevrouw Delphine van Ravestijn. Eere-voorzitter der Rechtbank van Eersten Aanleg te Turnhout, Voorzitter van de Kerkfabriek der parochie St. Pieter, Commandeur in de Orde van Sint Gregorius den Groote, Commandeur in de Kroonorde, Officier in de Leopoldsorde, vereerd met het burgerlijk Kruis van Eerste Klas en de Herinneringsmedailles van Leopold II en van het Eeuwfeest, lid-jubilaris der Broederschap van den H. Rozenkrans en der Sodaliteit van O. L. Vrouw, lid van den Bond van het Heilig Hart en van de Broederschappen van den H. Jozef, de Zielen van het Vagevuur, de Heilige Barbara, enz., geboren te Gilly op 21 Maart 1855 en godvruchtig in den Heer ontslapen te Turnhout den 20 Maart 1936, voorzien van al de Troostmiddelen van Onze Moeder de Heilige Kerk en van den bijzonderen zegen zijner Heiligheid Pius XI.

Het is overbodig de groote ziel van dien edelen, vooraanstaanden man der Turnhoutsche wereld te kenschetsen. De algemeene achting zijner talrijke vrienden en kennissen spreken meer dan wij zouden kunnen zeggen. Maar waar wij vooral den nadruk op leggen is het feit dat hij een der eersten was die tot de werking van Taxandria toetrad. Zijn waardeering voor Kunst en Wetenschap, die hij hoog achtte en bij eenieder wilde verspreiden, spoorde hem aan ons werk te steunen. Wij blijven er hem dankbaar voor en teekenen met eerbied zijn naam in onze Annalen aan.

. . .

EUGÉEN MATHYS SURINX, weduwnaar van Mevrouw A. C. Van Dyck, kunstschilder, eere-bestuurder der teekenakademie van Turnhout, vereerd met de burgerlijke medaille van 1ste klas, ridder in de Leopoldsorde, geboren te Gorsem, den 25 April 1850, overleden te Oud-Turnhout, den 12 Mei 1936.

Wederom een der leden van het eerste uur van Taxandria is ons ontnomen. E. Surinx maakte van het begin af deel

uit van het comité en toonde zich edelmoedig voor het Museum. Als bestuurder der Academie wist hij menig leerling te beïnvloeden en bij hen den kunstzin te ontwikkelen. Naast A. Sohie stond E. Surinx als een degelijk schilder van zijn tijd bekend. Ontbrak hem soms eenigszins de levendigheid, de lijn en de kleur deden hem in talrijke tentoonstellingen in aanmerking komen. De Licreman was zijn geliefkoosd hockje en hij heeft ons daarvan menig schoon tafereel achtergelaten. Hij deed ook aan oudheidkunde en zijn opzoekingen brachten verscheidene stukken aan 't licht. Wij boeken zijn naam met dankbaarheid op als dien van een gewaardeerd schilder en oudheidkundige, een verdienstelijk lid van Taxandria.

J. E. JANSEN.

* * *

Op 28 April 11. overleed te Meersel-Dreef, op den leeftijd van 63 jaar, Mevrouw Maria Catharina Jansen, echtgenoot van den Heer Dokter Felix ROMMENS en zuster van den Zeer Eerwaarden Heer Kanunnik Jansen, Pastoor te Lovenjoel en Voorzitter van onzen Kring.

Taxandria deelt diep in den rouw welke zijn geachten Voorzitter is komen treffen. Mevrouw Rommens was zijn eenig overblijvende zuster en met haar verdwijnt de laatste rechtstreeksche band die hem aan het vaderlijk huis hecht. Het was bij haar, in die rustige natuur, in haar prachtig landgoed, in den heerlijken en lommerrijken tuin dat hij bij gelegenheid ging uitrusten van de vermoeinissen zijner priesterlijke bediening en van zijn drukken geschiedkundigen arbeid.

De betreurde overledene was een toonbeeld der kristene huisvrouw en moeder, eenvoudig en minzaam in haren omgang, edelmoedig en voorkomend voor allen, oók was zij in haar omgeving van de algemeene achting, van de algemeene genegenheid omringd en heeft haar vroegtijdige verdwijning een diepe treurnis verwekt ; ten bewijze daarvan de talrijke schaar vrienden en belangstellenden welke de lijkplechtigheden te Meerle en te Meersel-Dreef zijn komen bijwonen.

Evenals bij haar Eerwaarden broeder, was bij haar ingeboren de liefde tot het schoone, de belangstelling voor alles wat aan het kunstvolle verleden van ons volk herinnert. Haar woning — een juweeltje van Vlaamsch Renaissance stijl — was een echt museum, vol kostbare oudheden die ze zelf met een fijnvoelenden kunstzin opgezocht en verzameld had : meubelen, porcelein en gleiswerk, tin en koper, kasten en kunstvoorwerpen uit alle tijden en uit alle streken, van Kempischen oorsprong vooral, in een opeenvolging van rijke zalen, methodisch gerangschikt, smaakvol uitgesteld en met zorg en liefde bewaard.

Aan haar zoo diep beproefden echtgenoot, aan haar kinderen en kleinkinderen en vooral aan haar broeder, bieden wij de betuiging aan van ons diepgevoeld medeleed met de vaste hoop dat zij, die het schoone en het edele bemind heeft op aarde, thans reeds, en voor eeuwig, de schoonheden van de Hemelsche paleizen zal beschouwen en bewonderen.

K. V. N.

KEMPISCH BOEKENNIEUWS.

1835. Klein Seminarie van Hoogstraten. 1935. Gedenkboek van het Eeuwfeest. Drukkerij Averbode ; 80 blz. in-8° met vele platen. DE Z. E. H. LAUWERIJS zond ons dit prachtboek als hulde van den schrijver. Inderdaad een prachtboek op alle gebied : pracht van den tekst, van de platen, van den druk. De geschiedenis van het Seminarie komt er in volle licht ; de feestelijkheden staan er luimig beschreven ; de talrijke redevoeringen van Z. E. Mgr. Cuvelier, Z. E. H. Superior, Z. E. H. Dr. F. Fierens, Z. E. Staatsminister, Dr. Fr. Van Cauwelaert, Z. E. den Kardinaal, Aartsbisschop, huldigen het grootsche werk door Stichsters, Superiors en Professoren volbracht. De naamlijsten der leeraren, der oudstudenten vermelden de kracht en den bijval van dit eerste klas opvoedingsgesticht. Niet min belangrijk was de Tentoonstelling der werken van kunstenaars die eenmaal het Seminarie bewoonden. Het Klein Seminarie van

Hoogstraten is de perel der Kempen en laat het ons verhoopen, zal het nog lange jaren blijven tot glorie onzer streek, tot welzijn van Kerk en Staat.

E. SNEYERS. *De Latynsche School te Retie in de 17^e en de 18^e eeuw* ; 14 blz. in-8. De werkzame Schoolopziener geeft ons hierin een historisch overzicht der opeenvolgende rectoren en schoolmeesters, alsmede eenige aanteekeningen over de materiele inrichting der school. Het is 'n kostbare bijdrage tot de kennis dier talrijke Latijnsche scholen in de Kempen, te Geel, Herenthals, Gierle, Turnhout, Korsendonk, Arendonk, Desschel, Moll, Meerhout, Westerloo, Hulshout en Houtvenne, waaruit zoovele voormannen der Kempen gekomen zijn, die het beste van hun leven aan hun volk gewijd hebben. Wij verwachten nog meer zulke belangrijke werkjes.

A. ERENS. O. PRÆM. Nicolas Psaume O. Præm. Abbé de S. Paul de Verdun, Evêque de Verdun. 1575. Imprim. S. Norbert. Tongerlo. 47 blz. in-8. De geleerde archivaris van Tongerlo beschrijft in eenige heerlijke bladzijden het leven van dien grooten Premonstratenzer die zulken gewichtigen rol in de kerkhistorie van Frankrijk gespeeld heeft, naar den geest van de nieuwe inrichtingen van het Concilie van Trente. Veel werd er reeds over dezen beroemden bisschop geschreven, maar dit werk overtreft al de andere.

J. E. JANSEN.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

1° Giften van E. H. Kamunnik Jansen.

Oud-Kempische kleederdracht :

- a) Lijst met tafereel uit snijwerk in haverstroo (zindere met oranje-zijden linten, beide model uit Meerle ;
- b) Halskragen met kralen ; polsmouwkwens.

2° Door aankoop :

- a) Lijst met tafereel uit snijwerk in haverscroo (zinnebeeld der Passie van O. L. Heer) Kempisch werk.
- b) Wandtapijt uit de 17^e eeuw.

4. ZEDEN EN GEBRUIKEN, VOLKSOVERLEVERINGEN, GELOOF, VERMAAK, KUNST.

Pirenne. Bibliographie, n°s 960-1027.

813. Allossery P. Het gildeleven in vroeger eeuwen. Brugge, A. Moens-Patfoort, 1926 ; in-8.
814. Augustinus Hendrickx van Rethy, Primus te Leuven in 1688. Historische Mengelingen over de Kempen, bl. 67-80.
815. Babeau A. Les bourgeois d'autrefois. Paris, Firmin-Didot, 1886 ; in-8.
816. Bauwens Dr. I. Geschiedenis en beschrijving der lijkbehandeling en rouwplechtigheden bij de meeste volkeren. Brus., Polleunis, 1888 ; in-8.
817. Id. Lijkbegroeven en lijkverbranding. Roeselare, De Seyn-Verhougstraete, 1892 ; in-8.
818. Blondel Spire. Le Tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs. Paris, H. Laurens, 1891 ; in-8. Geil.
819. Boen D. De St. Jorisgilde te Nieuwmoer. Gedenkschriften Esschen-Calmphout, 1935, 33-56.
820. Bogaerts F. De goede oude tijd in België. Schets van de zeden, gebruiken, levenswijze, stichtingen, enz., onzer vaderen vóór het Fransche bewind op het einde der voorleden eeuw. Antw., Buschmann, 1845 ; in-8.
821. Boiteau d'Ambly P. Les cartes à jouer et la cartomanie. Paris, L. Hachette et Cie, 1854 ; in-8. Geil.
- 821bis Bols J. Honderd oude Vlaamsche liederen met woorden en zangwijzen. Namen, A. Wesemael, 1897 ; in-8.
822. Boone L. Een Turnhoutsche studentenkring in de oude Hoogeschool van Leuven. Taxandria, 1907, 135-166. Geil.
823. Canaert J. B. Olim. Procès des sorcières en Belgique sous Philippe II et le gouvernement des archiducs, tirés d'actes judiciaires et de documents inédits. Gand, Annoot-Braeckman, 1847 ; in-8. Geil.
824. Cauchie A. Le culte de St. Antoine en Campine. AHEB, XXIV, 1893, 241-336.
825. Celis G. Volkskundige kalender voor het Vlaamsche land. Gent, 1923 ; in-8. Geil.
826. Claes W. Iets over Kempische familienamen. Hunne

vergelijking met de familienamen in Vlaanderen.

Taxandria, IX, 1912, 32-36.

827. Coekelbergs F. Sprookjes, legenden, sagen, liederen, afgeluisterd te Heyst-op-den-berg en omstreken. Antw., L. Opdebeek, 1903 ; in-8.

828. Collin de Plancy J. Légendes de la province d'Anvers, chroniques, traditions et faits remarquables. Malines, P. J. Hanicq, 1844 ; 2 d. in-8.

829. Coninckx H. Mechelsche zeden, gewoonten, spreek- en zegswoord van eertijds en nu. Mechelen, 1911 ; in-8.
Bull. C. Arch. Mal. V, 1, 219 ; XXI, 251 ; XXII, 157,

830. Id. Geschiedkundige aantekeningen betreffende Mechelsche gebruiken, gewoonten, instellingen en gebouwen, ontleend aan onuitgegeven plaatselijke archieven en kronijken. Mechelen, Godenne, 1894 ; in-8.

831. Cornelissen J. Versions de la Campine anversoise.
Revue des Traditions populaires, VI, 1891. Nr. 6.

832. Id. Kruisgebruiken in de Kempen.
Ons Volksleven, I, 1889, 32, 35.

833. Id. Spotrijmkes in de Kempen.
Ons Volksleven, I, 1889, 51-55.

834. Id. Spotnamen van steden en dorpen.
Ons Volksleven, V, 1893 ; VI, 1894 ; VII, 1895 ; VIII, 1896.

835. Id. Spotzagsels. De grappen van de boeren van Oolen.
Ons Volksleven, I, 1889, 61, 62, 72 ; II, 1890, 54-55 ; III, 1891, 113-114.

836. Id. De huiszegen in de Kempen.
Ons Volksleven, IV, 1892, 144-148.

837. Id. Hagel, hagelmissen, hageloffers en hagelkruisen.
Handelingen X^e VI. Filologenkongres April 1930 Antwerpen. Oudheid en K. 1931, 1-11. Geil. Eekeren, Oostmalle, Casterlee, Herenthals, Loenhout.

838. Id. Onze hedendaagsche Gilden (Mussengilden).
Ons Volksleven, VI, 1894, 61-67. Schilde, St. Antonius.

839. Id. De muizen en ratten in de Folklore.
Taxandria, XV, 1923.

840. Id. Kempische spotnamen. Spot- en bijnamen, spotverfelsels, spotzegels, enz.
Oudh. en K., 1927, 46 ; 1928, 1 ; 1929, 35.

841. Id. Nederlandsche Volkshumor op stad en dorp, land

- en volk. Antw., De Sikkel, 1929-1931 ; 5 d. in-8.
Vele dorpen der Kempen worden er in vernoemd.
842. Cort verhael van de solemniteyt voorgevallen binnen de Stadt ende vryheydt Turnhout ter occasie van het in-haelen van den geleerdsten Heer Jacobus Bosch op den 15 October 1748 door de wydt-vermaerde Universiteyt van Loven als Primus in artibus verclaert met alle voysen. 't Antwerpen bij Joannes Franciscus van Soest ende tot Turnhout bij den notaris Franciscus Geerts, in de Gasthuisstraat, z. d. in-4, 16 blz.
843. [Daems S.] Iets over het Landjuweel van Herenthals door D. Maes. Meerhout, V. J. Du Moulin, z. g. 8 blz. in-16.
- 843bis Id. Kaart der gilde van den handboog te Herenthals. Meerhout, V. J. Du Moulin, z. j. 8 blz. in-16.
844. d'Allemagne H. R. Les cartes à jouer du XIVe au XXe siècle, Paris, Hachette, 1906 ; 2 d. in-4. Geil.
845. De Beer J. De Schuttersgilden.
Gedenkboek Fr. Claes. Museum de Gulden Spoor te Antw. Antw., De Sikkel, 1932 ; in-4, 89-142. Geil.
846. Id. Méreaux anversoï : Gildes et corporations. 1930. 2e d. bl. 205-222. Geil.
847. Id. Les blasons en papier des gildes, corporations, confréries et autres sociétés du pays d'Audenaerde. Brux., 1931 ; in-8. Geil.
Ter vergelijking.
848. de Bertier Cte A. Le tir à l'arc. Paris, Hachette, 1900 ; in-8. Geil.
849. De Burbure L. De Antwerpsche ommegangen in de XIVe en XVe eeuw naar gelijktijdige handschriften.
Mij Antw. Bibliophilen, 1878, Nr. 2.
850. De Ceuster J. Veldkapellekens te Kasterlee. Kasterlee, (eigen druk) 1934 ; in-4. Geil.
Privaatboek.
851. De Cock A. en Teirlinck I. Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland, Gent, 1902-1908 ; 8 d. gr. in-8. Geil. (K. Vl. Ac.)
852. De Ghelrode M. L'histoire comique de Keizer Karel, telle que la perpétuèrent jusqu' à nos jours les gens de Brabant et de Flandre. Brux., Ed. Renaissance d'Occ.,

- Brabant et de Flandre. Brux., Ed. Renaissance d'Occ., 1923 ; in-8.
Antwerpen, Oolen.
853. De Keyser Dr. P. De Mechelsche Torenbrand.
Volkskunde, XXVII, 1922, 85-94.
854. De Lattin A. Onze Molens, z. p. n. d. kl. in-4. Geil.
Uitg. Natuur en Stedenschoon.
855. Delaunay L. A. Etude sur les anciennes compagnies d'archers, d'arbalétriers et d'arquebussiers. Paris, Champion, 1889 ; in-4. Geil.
Algemeene studie der schuttersgilden.
856. De Meyere V. De Vlaamsche Volkskunst : meubelen, plateelwerk, en porselein, ijzer, koper en tinwerk, glaswerk, vlechtwerk, volksprinten, godsdienstige huisversieringen, knipwerk, huiselijke werken, juweelen, snuisterijen. Antw., De Sikkel, 1934 ; in-4. Geil.
857. Id. De Vlaamsche Vertelschat. Antw., De Sikkel, 1926 ; 3 d. in-8.
858. Id. De volkswoning en hare versiering. Antw., 1912 ; in-8. Geil.
Jaarboek van de Scalden, XIV.
859. Id. De Tooverij in Vlaanderen. Tooveraars, tooverheksen, aflezers en stuiters. Hunne praktijken en geheimen. Volkskunde, 1929, 87-128.
860. De Molder Th. De plakaten en ordonnantiën uit de XVIIe en XVIIIe eeuwen en de Gilden in de Kempen. Oudh. en K. XXIII, 1932, 87-92.
861. De Potter Fr. Huiselijke godsdienst onzer voorvaderen. Yper, Callewaert-De Meulenaere, 1907 ; in-8.
Davidsfonds Nr. 151.
862. Id. De zeden en gebruiken van ons volk in de XIIIe en XIVe eeuw. Antw., Bouchery, 1889 ; in-8.
863. Id. Het boek der vermaarde uithangborden en opschriften. Antw., 1874 ; in-8. Geil.
864. De Raadt J. Th. Les sobriquets des communes belges. (Blason populaire). Brux., Baume, 1904 ; in-8.
865. Id. Vechtpartijen bij kegelspel en prijschieting in de Kempen.
Kempisch Museum, 1891, 155-157.
866. De Reinsberg-Düringsfeld B^{on}. Traditions et légendes

- de la Belgique. Description des fêtes religieuses et civiles, usages, croyances, et pratiques populaires des Belges anciens et modernes. Brux., F. Claassen, 1870 ; 2 d. in-8.
867. De Ridder F. Over de doodsschuld in oude gilden en broederschappen.
Volkskunde, XXIV, 1913, 10-18.
868. De Roever N., Dozy G. J. Dr. Het leven van onze voorouders. Amsterdam, van Holkema, z. d. ; 4 d. in-8. Geil. 2e dr.
869. De Voragine J. La légende dorée. Trad. T. de Wyzewa. Paris, Perrin et Cie, 1911 ; in-8.
Legenden van heiligenlevens.
870. De Vries J. Van Alven en Elfen.
Volkskunde, 1931, 3-30.
871. De Warsage R. Le calendrier populaire Wallon. Etude de folklore. Anvers, A. De Tavernier, 1920 ; in-8. Geil.
Ter vergelijking.
872. Dom E. en Ressler J. De Schuttersgilden van Duffel.
Volkskunde, 1932, 1933.
873. Donnet F. La fauconnerie d'Anvers.
Bull. ARAB. 4e r. II, 943-957.
874. Id. Les fiches dans la douane au XVIIIe siècle.
Bull. ARAB, 1910, 117-138.
875. Dorren H. De strooidienst bij lijkplechtigheden.
Limburgsch Jaarboek, XVI, 13-18.
876. Ernalsteen J. Brecht. Gilde van St. Sebastiaan of de schutterije van den ouden Handboog.
Oudh. en K. 1923.
877. Id. Brecht. Gilde van Sinte Ursula die men noemt de Jonge Handboog.
Oudh. en K. XVII, 1926, 73 ; XVIII, 1927.
878. Id. Toestand der schuttersgilden in de Provincie Antw. ten jare 1834.
Oudh. en K. 1929, 89-123.
879. Id. Lotgevallen van Petrus De Jaghere, een rondreizen- den tandentrekker. Antw., Yperman, [1924] ; in-8.
880. Id. Pint — Pintjesmeesters — Pintjesboeken.
Oudh. en K., XII, 1921, 25, 49. Geil.
881. Id. Baerle en Ryckevorsel. Wonderbare verschijningen op de heide ten jare 1612.
Oudh. en K., XVI, 1925.

882. Fauconnerie au moyen-âge.
Revue des Documents historiques I, 1873, 60-90.
883. Fierens Fr. A. Op den buiten. Losse schetsen uit het leven van den Kempischen landsman. Aalst, De Seyn-Verhoughstracte, 1904 ; in-8.
884. Foppens major. Proeve van Kempische volksoverlevering. Legendes, sagen en sprookjes.
De Meerhoutenaer, 1863. Nrs. 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 33 ; 1864. Nr. 33 en vlg.
885. Fouque V. Recherches historiques sur les corporations des archers, des arbalétriers et des arquebusiers. Paris, J. B. Dumoulin, 1852 ; in-8.
886. Francisque-Michel et Edouard Fournier. Histoire des hôtelleries, cabarets, courtilles. Paris, A. Delahays, 1859 ; 2 d. in-8. Geil.
887. Frère J. Limburgsche volkskunde. Hasselt, Limburgsche Druk., 1926-1928 ; 2 d. in-8.
Ter vergelijking.
888. Galesloot A. L. Recherches historiques sur la maison de chasse des ducs de Brabant. Brux., 1854 ; in-12. Geil.
889. Id. Un proces de sorcellerie au village de Casterlé. 1565-1571.
Messenger Sc. hist. 1869, 342.
890. Genard P. Eigenaardige godsdienstige gebruiken van Antwerpen in vroegere tijden.
Dietsche Warande, 1896.
891. Geschiedkundige proef over de St. Joris-Gulde te Oostmalle van af 1523.
Oudh. en K. 1929, 150-162. Geil.
892. Geudens E. Een zoending. Gent, A. Siffer, 1890 ; in-8.
893. Id. La mi-carême aux « Enfants trouvés » à Anvers en 1813 suivi d'un examen critique des origines attribuées au « Greef van Halfvasten ». Antw., Van Ael, 1920 ; in-8.
894. Ghesquière R. Kinderspelen uit Vlaamsch België. Gent, 1905 ; 2 d. Geil.
895. Goetschalckx P. J. Herenthals. Eeden welke de leden van het magistraat van Herenthals deden op 't einde der XVIe en tijdens den loop der XVIIe eeuw.
Kempisch Museum, 1892, 26-32.

896. Id. Herenthals-Grobbendonck. Eenige zoenakten.
Kempisch Museum, 1891, 264-282.
897. Goris J. A. Zeden en criminaliteit te Antwerpen in de
2^e helft der XIVe eeuw.
Rev. b. philol. et hist. V, afl. 4, bl. 871-886, 181-205.
898. Grand-Carteret J. Vieux papiers, vieilles images. Paris,
A. Le Vasseur et Cie, 1896 ; in-4. Geil.
Papier, visietkaarten, mannekenspapieren, speelkaarten, affiches.
899. Grietens L. J. F. van Roy, laatste primus der Hoogeschool van Leuven. (1797).
De Zuiderkempem, 2^e jaarg. Nrs. 1 en 3.
- 899bis. Heuvelmans P. J. Valkenjacht, wolvenjacht in de
Kempem.
Zie : Kronijk van Turnhout, bl. 74. — Lotgevallen van een Turnhout-
houtschen jager, bl. 84, 87, 101-144. — De twee reizigers, bl. 75.
900. Heylen A. Historische verhandeling over de slavernij
en deszelfs verbanning uyt de vryheidszugtige Kempem in
voorige eeuwen. Hist. Verh. over de Kempem, 1837, bl. 56-82.
901. Id. Historische verhandeling nopens de slavernij en de
vryheids-boomen of standaarden.
Hist. Verh. over de Kempem, bl. 83-97.
902. Huyghebaert L. Saint Hubert, patron des chasseurs.
[Anvers, Veritas, 1927] ; in-8. Geil.
903. Iets over de spotnamen en eigenaardige gebruiken van
sommige Kempische steden en dorpen.
Hist. Meng. Kempem, bl. 37-59. Herenthals, Lille, Thielen, Casterlé,
Balen, Moll, Meerhout, Gheel, Oolen.
904. Jansen J. E. De gilde van St. Sebastiaan te Zevendonk
(Turnhout). Taxandria, VI, 1909, 39-53.
905. Id. De Kolveniers- en Biecgilde van St. Ambrosius te
Turnhout. Taxandria, XV, 1923, 100-116.
906. Id. De Kloveniersgilde van den H. Antonius te Casterlé.
Taxandria, 1913, 97-116.
907. Id. Ordonnantie ende Caerte tot Gelendel van de Clo-
veniersgilde. (Westerloo).
Taxandria, 1933, 78-88.
908. Id. Gulde van St. Nikolaas de « Cremerye » genaamd
te Turnhout in de 18e eeuw.
Taxandria, 1933, 112-126.
909. Id. De Torenbrand van Turnhout (6 Juni 1755).
Taxandria, IV, 1907, 193-196. — Willems. Mengelingen, bl. 9.

910. Id. Provincie Antwerpen. Antwerpsche Folklore. Toelichting en wenken voor de briefwisselende leden van het Provinciaal Comité voor geschiedkundige en folkloristische opzoekingen te Antwerpen. Antw., De Vos-Van Kleef, 1927 ; in-8.

Zie daar Bibliographie van Folklore.

911. Id. Zeden en gebruiken der Kempen. Boerenverhuis in de Kempen.

Taxandria, 1921, 3-8.

912. Id. Reglementen en gebruiken der stad Turnhout in de XVIIe eeuw.

Taxandria, 1931.

913. Id. De kantvervaardiging in Turnhout. Hare Geschiedenis en Bewerking.

Taxandria, 1911, 117-182. Geil. Ook gezangen en gebruiken der kantwerkers.

914. Id. Catalogus. Kunsthistorische Tentoonstelling. Turnhout, 20 Augustus, 5 September 1922. Oude Kunst in de Kempen. Turnhout, L. Verwaest, 1922 ; in-8 ; 2 uitg.

915. Id. Catalogus. Kunsthistorische Tentoonstelling. Brecht, 30 Augustus — 13 September 1925. Voormannen en Familien der Kempen. Brecht, L. Braeckmans, 1925 ; in-8.

916. Id. Catalogus. Kunsthistorische Tentoonstelling. Gheel, 12 Augustus — 16 September 1928. Het oude Huisbedrijf in de Kempen. Turnhout, Lumen, 1928 ; in-8.

917. Id. Catalogus. Tentoonstelling van het Gildeleven in de Antwerpsche Kempen. Esschen, 16 Augustus — 13 September 1931. Brecht, L. Braeckmans, 1931 ; in-8.

918. Jolles J. A. De Schuttersgilden en Schutterijen van Noord-Brabant. Overzicht van hetgeen nog bestaat. 's Hertogenbosch, Prov. Gen. K. en W., 1933-1934 ; 2 d. in-8. Geil. Ter vergelijking. Zeer belangrijk.

919. Kanora H. De ridderlijke St. Jorisgilde van Eeckeren. [Brasschaet, De Bièvre, 1929] ; kl. in-4. Geil.

920. Kunst H. Sagen te Wuestwezel.

Wesalia, III, 1928.

921. Laenen J. Heksenprocessen. Antw., 1903 ; in-8.

La vie diocésaine, 1913.

922. Id. Over Tooverij en modern bijgeloof.

Katholieke Hoogeschooluitbreiding. Nr. 72.

923. Lambrechts S. Geschiedenis van Sus van Aerde landbouwer in de Kempen. Tessenderloo, J. Verachttert en J. Feyens, [1905] ; in-12. Politieke zeden in de Kempen.
924. Lansens P. De Klokpotten. Bijdrage tot de kennis der aloude vaderlandsche zedekundige geschiedenis. ARAB., XV, 1858, 33-55.
925. Laurysen C. Hoogstraten's kinderspelen, liedjes en spreken. (De Folklore van een Kempisch dorp). Antw., De Vos-van Kleef, 1933 ; in-8. (Volkskunde).
926. Id. De Molens van Hoogstraten. H. O. K. 1933-1934.
927. Lauwerijs J. Volksdevoties en Volksgebruiken in Oud-Herenthals en omtrek. Hoogstraten, J. Haseldonckx, 1929; in-8. Geil.
Herenthals, Bouwel, Gierle, Grobbendonk, Herenthout, Lichtaart, Lille, Morkhoven, Noorderwijk, Oolen, Poederlee, Thielen, Vorselaar, Wechelderzande.
928. Leysen J. Volksoverleveringen, geplogenheden en liederen te Vorsselaar. Taxandria, 1929, 47-63.
- 928bis Lieder en uit den Patriottentijd 1789-1790.
Pièces Divers. Zie Stadsboekerij Turnhout : Verzameling Pamfletten, gedichten, geschriften uit den Oostenrijkschen tijd.
929. L. C. S'. Sebastiaansgilde, Arendonk.
Taxandria, 1934, 106-107.
930. Maes D. Een woord over den oorsprong der gilden. (De Meerhoutenaer, 1863, nr. 13).
- 930bis Id. Iets over het Landjuweel van Herenthals. Ibidem.
- 930ter Maeterlinck L. Le genre satirique, fantastique et licencieux dans la sculpture flamande et wallonne. Paris 1910 ; in-8. Hoogstraten.
931. Magaud d'Aubusson L. La fauconnerie au moyen-âge et dans les temps modernes. Paris, A. Ghio, 1879 ; in-8.
932. Meeus Fr. Bijgeloof in de Antwerpsche Kempen.
Ons Volksleven, VII, 1895, 191 ; VIII, 1896, 70.
933. Meeusen G. Verdwenen molens te Esschen.
Oudh. Kr. Esschen. Nr. 2. Geil.
934. Meijmans J. H. De Kempen. Algemeene beschrijving. Invloed van den godsdienstzin op de Kempenaren.
Het Belfort, 1895. Nr. 4.
935. Merlin R. Origine des cartes à jouer. Recherches nouvelles sur les naïbis, les tarots et sur les autres espèces de

- cartes. Paris, chez l'auteur, z. d. in-4. Geil.
936. Mertens A. Iets over de spotnamen onzer Belgische steden in 't algemeen en over den naem van « Maenblusschers » den Mechelaren gegeven in 't bijzonder. Lettervruchten van « Tijd en Vlijt » II, 1847, 236-331.
937. Michielsens J. Zeden in de XVIe eeuw. Brecht. Ons Volksleven, XII, 1900, 161-164.
938. Moke H. G. Mœurs, usages, fêtes et solennités des Belges. Brux., J. Lebègue et Cie, z. d. ; in-8. Geil.
939. Nicolay F. Histoire des croyances, superstitions, mœurs, usages et coutumes. Paris, V. Relaux, z. d. 3 d. in-8.
940. Nuyts J. Rijmkes en Liedjes uit kinderspelen te Turnhout verzameld. Taxandria, 1930, 3-61.
- 940bis Id. Turnhoutsche Weversfolklore. Taxandria 1936.
941. Id. Klein Peerken. Taxandria, 1935, 68-75.
942. Onze Kempen. Tentoonstelling en voordrachten. Antwerpen, Feestzaal, Meirplaats 1922 ; in-8. Geil.
Vereeniging tot behoud van Natuur en Stedenschoon.
943. P. V. G. De schuttersgilden van Wuestwezel. Het Kolveniers-Bus- of Sint Kristoffelgild. Wesalia, III, 1928.
944. Panken P. N. Volksgebruiken en gewoonten in Noord-Brabant. Ons Volksleven, VI, 1894 — XI, 1899, passim.
945. Peeraer. Halle. De Veldkapellekens in de Kempen. Oudh. en K., 1932, 73-76. Geil.
946. Peeters K. Koningschieting bij de Wuustwezelsche Gilden. Wesalia, VII, 1932, 17-36.
947. Peeters Th. Oude Vlaamsche Kempische liederen. Taxandria, 1910.
948. Id. Oude Kempische liederen en dansen. Annales l'éd. arch. et hist. Belg. Malines, 1911, 467-505.
949. Processie, jacht, feestmaal, aanstelling schepenen te Herenthals, in 1685. ARAB., XXVI, 1870, 304-306.
950. Provincie Antwerpen. Dienst voor geschiedkundige en folkloristische opzoekingen. Jaarverslagen sinds 1927.
951. Reydams A. De drie schuttersgilden van Moll. Kempisch Museum II, 1891, 40-54.
- 951bis Robson S. J. Marsch van Turnhout. Driestemmig gezang met begeleiding van klavier. 1789. Taxandria, 1908, 124-128.

952. **Rooses M.** Vlaanderen door de eeuwen heen. Amsterdam, Elsevier, 1912 ; 2 d. in-4. Geil.
953. **Sacré M.** De voormalige dorpschuttersgilden in Vlaamsch-Brabant. Merchtem, M. Sacré-De Buyst, 1929-1934 ; 2 d. in-8.
954. **Sacré M. en De Cort A.** Volksspelen en volksvermaken in Vlaamsch België. Merchtem, M. Sacré, 1925 ; in-8. Geil.
955. **Schrijnen Dr. J.** Nederlandsche Volkskunde, 2e druk. Zutphen, W. J. Thieme et Cie, 1933 ; 2 d. kl. in-4. Geil.
Standaardwerk, ook dienstig voor de Kempen.
956. **Sebillot P.** Légendes et curiosités des métiers. Paris, E. Flammarion, z. d. in-8. Geil.
957. **Snieders Dr. A.** Het kwartier Kempenland. Folklore uit de 17e en de 18e eeuw. Gent, A. Siffer, 1891 ; in-8.
958. **Snyers.** De St. Sebastiaansgilde van Rethi.
De Zuiderkempen. 1935.
959. **Spaey F.** Gildeleven in de Kempen, z. p. n. d. [1928] ; in-8. Geil. Moll. Proeve van folkloristische verhandeling over de Sint Barbaragilde of Kolveniersgilde te Moll.
960. **Sterkens-Cieters Dr. P.** Vlaamsche kleederdracht. Toerisme, XI, 1932, 228, 255, 438. Geil. Kempische kleederdracht.
961. **Id.** Volkskleederdrachten in Vlaanderen. Antw., De Sikkels, 1935 ; kl. in-4. Geil.
Kempische kleederdracht.
962. **Stroobant L.** Légendes et coutumes campinoises. Taxandria, 1907, 218 ; 1908, 10.
963. **Id.** Légendes de Weelde. Taxandria, 1910, 181-189.
964. **Id.** Origine scandinave de quelques légendes campinoises. Taxandria, VI, 1909, 222-253.
965. **Id.** Le Brabant protohistorique et légendaire. ARAB., LXX, 1922, 489-520 ; LXXII, 1924, 5-174. Arendonk, Baarle-Hertog, Beersse.
966. **Teirlinck I.** Le Folklore flamand. Brux., Ch. Rozez, z. d. ; in-8.
- 966bis. **Te Lintum Dr. C.** Onze Schutter-vendels en Schutterrijen in beeld en schrift. 's Gravenhage, W. P. Van Stockum, [1910] ; l. in-4. Geil.
967. **Ulens A.** De tijd in de folklore. Esschen, 1931 ; in-8.

968. Van der Auwera-Uytroeven. Zoersel. De Veldkapellekens in de Kempen.
Oudh. en K., 1932, 109-111. Geil.
969. Van der Straeten. Le théâtre villageois en Flandre. Histoire, littérature, musique, religion, politique, mœurs. Brux., A. Tillot et Ce, 1881 ; 2 d. in-8. Geil.
970. Van de Velde V. Feesten van het kerkelijk jaar en hunne volksgebruiken. Brugge, Excelsior, 1929 ; in-8.
971. Van de Ven D. J. Neerlands Volksleven. Zalt-Bonmel, P. M. Wink, 1920 ; in-4. Geil.
972. Van Doninck Dr. A. St. Dymphna cultus en het gildeleven te Geel.
Taxandria, 1932, 151-158.
- 972bis. Van Even E. Het Landjuweel van Antwerpen in 1561. Leuven, Fonteyn, 1861 ; in-4. Geil. Herenthals, Turnhout.
973. Van Heurck E. et Boekenooogen G. J. Histoire de l'imagerie populaire flamande et de ses rapports avec les imageries étrangères. Brux., Van Oest et Ce, 1910 ; in-4. Geil. Mannekenpapieren, vooral belangrijk voor Turnhout.
974. Van Heurck E. L'imagerie populaire de Turnhout.
Taxandria, 1912, 65-114. Geil.
975. Id. Les images de dévotion anversoises du XVIe au XIXe siècle. Sanctjes, bidprentjes et Suffragiën, Antw., E. De Coker, 1930 ; in-8. Geil.
976. Id. Catalogue de la vente des livres de la Bibliothèque Em. H. Van Heurck. 1re partie. Anvers, A. De Tavernier, 23-26 Novembre 1931 ; in-8.
Al de werken van E. van Heurck kunnen dienstig zijn aan den Kempischen folklorist.
977. Id. Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins. Anvers, J. E. Buschmann, 1922 ; in-4. Geil. Balen, Vorst, Herenthals, St. Lenaarts, Broechem, Veerle, Wyneghem.
978. Van Lennep J. en Ter Gouw J. De uithangteekens in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd. Amsterdam, Kraay, 1868 ; 2 d. in-8. Geil.
979. Van Melckebeke G. J. J. Geschiedkundige aantekeningen rakende de kruis- of voetbooggilde te Mechelen. Mechelen, E. Van Docselaer, 1913 ; in-4. Geil.
980. Id. Geschiedkundige aantekeningen rakende de Sint-

- Jans-Gilde bijgenaemd de Pcoene. Mechelen, H. Dierickx-Beke zonen, 1862 ; in-8. Geil.
981. Id. Gesch. aant. rakende de St. Christoffel of Kolve-mersgilde te Mechelen. Mech., 1874 ; in-8.
982. Id. De St. Sebastiaan- of Handbooggilde te Mechelen. Mech., 1879 ; in-8.
983. Id. De St. Lambrechts- of Schermersgilde te Mechelen. Mech., 1873 ; in-8.
984. Van Nyen K. De veldkapellekens te Beerse. Oudh. en K. 1932, 12-16. Geil.
985. Id. Zonderlinge weddingen te Beerse in de XVIIe eeuw. Taxandria, 1935, 125-128.
986. Id. Inhaling van graaf de Pestre, heer van Beersse in 1768. Taxandria, 1933, 142-145.
987. Id. De Gans in de volksvermaken. Volkskunde, 1934, 31-61. Beersse, Hoevenen, Stabroek.
988. Verelst St. Liersche Folklore. Lier vroeger en nu, I, 1927.
989. Id. De Sint Sebastiaensgilde van Hagenbroek (Lier). Lier vroeger en nu, I, 1927, 126-137. Geil.
990. Verhoeven P. J. Het St. Jorisgilde te Calmpthout. Oudh. en K. VI, 17.
991. Verstraelen J. Hoogstraten. Folkloristische bijdrage over de Mussengilde. Hoogstraten, 1930. Gazet van Hoogstraten.
992. Vincx J. F. De herbergen. Uithanghorden. Ons Volksleven, XI, 1899, 18, 80, 133.
993. Willems. Over de gilden en ambachten in de Brabant-sche Kempen. Belgisch Museum, IV, 66.
994. Zand Fr. Kempische Sagen. Ons Volksleven, V, 1893, 114, 196, 219 ; VI, 1894, 55, 97, 135, 153, 178, 212 ; VII, 1895, 35, 42, 175, 193 ; VIII, 1896, 130.
995. Zand Fr. en Cornelissen J. Volksgebruiken in de Kem-pen. Ons Volksleven, II, 1890, 121 ; III, 1891, 100 ; VI, 1894, 67, 92, 132 ; VII, 1895, 178, 222 ; VIII, 1896, 85.
- Zie verder hierna Hoofdstuk : Letterkunde, waar menig roman en novelle Kempische zeden en gebruiken beschrij-ven ; alsmede Hoofdstuk der Tijdschriften en Gazetten

waarvan sommige verscheiden artikels over zeden en gebruiken opgeven.

5. GENEESKUNDE. ZIEKTEN. ELLENDEN.

996. Adriaensen E. Pest en Lazarij.

Oudh. en K. XVI, 1925, 13-19. Hoogstraten, Rijkvorsel.

997. Boeren-Litanie ofte klachte der Kempische Landt-lieden over de ellenden van den lanck-duerighe nederlandsche oorloghe. Ghedrucht bij Dirck Cornelisz. Troost, 1608 ; in-4.

998. Broeckx M. C. Documents pour servir à l'histoire de la Bibliographie médicale belge avant le XIXe siècle.

ARAB., IV, 1847, 125-185 ; XV, 1858, 141-160.

999. Id. Histoire du Collegium medicum Antverpiense. Anvers, J. E. Buschmann, 1858 ; in-8.

1000. De Beer J. Les saints maréchaux de la peste. Anvers, Cercle de l'Image, 1934 ; in-4. Geil.

1001. De Ceuleneer-Van Bouwel J. H. H. Réponse à la question proposée au concours de 1846 par la société de médecine pratique de la province d'Anvers, sur le service sanitaire des indigents dans les communes rurales. Malines, 1846 ; in-8. (Mém. cour.)

1002. De Cock A. Volksgeneeskunst in Vlaanderen. Gent, 1891 ; in-8.

1003. De Laet A. De Pest te Turnhout.

Taxandria III, 1906, 211-237.

1004. Delafaille F. E. Hongersnooden en Volksziekten. Episoden uit de geschiedenis van Mechelen. Mechelen, H. Dierickx-Beke, 1874 ; in-8.

1005. De Raadt J. Th. Geschiedenisse, ongelukken en destructie der stad Herentals.

Kemp. Museum, II, 1891, 78-81.

1006. De Vreese W. L. Middelnederlandsche geneeskundige recepten en tractaten. Zegeningen en tooverformules. Gent, 1894 ; in-8. (K. Vl. Ac.)

1007. F. P. (Floris Prims). Van het leed der Kempische voorgeslachten.

De Vl. Werkman, 2e jaarg., 1922, nr. 10. Geil.

1008. Fransche Omwenteling. Zie hierna d. II.

1009. Goffin L. Zone III ou de la Campine. Topographie médicale du royaume de Belgique. Liège, H. Vaillant, 1906 ; in-8.

Zeer belangrijk onder medisch-statistiek oogpunt voor Turnhout, Oud-Turnhout, Beersse, Gierle, Vlimmeren, Vosselaar, Arendonk, Desschel, Ravels, Rethy, Weelde, Hoogstraten, Baarle-Hertog, Meerle, Meer, Merxplas, Minderhout, Rykevorsel, Wortel, Brecht, Campthout, Esschen, Loenhout, Oostmalle, St. Lenaarts, Westmalle, Wuestwezel, Santhoven, Broechem, Emblehem, Halle, Massenhoven, Oeleghe, Pulle, Pulderbosch, Ranst, St. Job-in-'t Goor, 's Gravenwezel, Viersel, Wommelghem, Wyneghem, Zoersel.

1010. Heuvelmans. De Pest te Turnhout.

Verslag der Stad Turnhout, 1878, bl. 101.

- 1010bis Id. Muiltelingen van het Kasteel van Hoogstraten, einde XVIe, begin XVIIe eeuw.

Zie Heuvelmans, Kronijk van Turnhout, passim.

1011. Heylen A. Historische verhandeling der tijdstippen waarop de plaegen der goddelijke Rechtveerdigheyt over de Nederlanden en bijzonderlijk over de Kempen uytgescheenen hebben.

Hist. Verh. Kempen, 1837, bl. 118-135.

1012. Heylen Dr. Topographie médicale du canton de Herenthals. Mémoire couronné par la société de médecine de la Province d'Anvers établie à Willebroeck, 1845.

1013. Jansen J. E. Uit den oorlog 1914-1918. Kronijk der stad Turnhout en der Kempen. Turnhout, L. Verwaest, 1922 ; in-4. Geil.

1014. Jonstys D. Verhandeling der Toover-sieckten. Dordrecht, 1638.

1015. Lecouvet. Essai sur la condition sociale des lépreux au moyen-âge, principalement en Belgique et dans les pays limitrophes. Gand, 1865 ; in-8.

Mes. Sc. hist. 1861-1862.

1016. Laenen J. Usuriers et Lombards dans le Brabant au XVe siècle.

Bull. ARAB., 1904, 123-148.

1017. Maes D. Brand van Herenthals — XVe en XVIe eeuw. De Meerhoutenaer.

1018. Michielsen J. Geschiedenis der verwoesting van Brecht in 1584, met aantekeningen over den toestand der omliggende dorpen, alsook van een aantal andere gemeenten

- van het markgraafschap Antwerpen in dit tijdvak. Brecht L. Braeckmans, 1887 ; in-8.
1019. Id. Een wonderdoctor te Brecht in 1764. Akte. Ons Volksleven, IV, 1892, 96-97.
1020. Patriottentijd 1789-1790. Zie hierna, deel II.
1021. Peeters K. De zwarte dood. Pestplagen in de XVIe en XVIIe eeuw. Wesalia, I, 1926.
1022. Pharmacopœia manualis a concilio medico Præfecturæ Utriusque Nethæ edita. Antverpiæ, 1812.
1023. Seffen C. Aenteekeningen over de melaetschen. — De Kapel van Lil. De Vl. School, IV, 1858, 49, 66. — De Meerhoutenaer, 1863, nr. 8.
1024. Sergysels E. Chronyke der Antwerpsche apothecarissen 1422-1835. Antw., G. Dirix [1932] ; in-8.
1025. Sermon H. Remarcabele voorvallen ofte geschiedenissen (uit de Kempen 1785-1808). Een handschrift met aanteekeningen en ophelderingen uitgegeven. Antw., H. Sermon, 1867 ; in-8.
1026. Snieders A. De Wolfjager. De Kempen in den Spaanschen tijd. Antw., J. P. van Dieren en C^o, 1876 ; in-12.
1027. Id. Oranje in de Kempen. Tafereelen uit den jare 1649. Antw., J. P. van Dieren en C^o, 1876 ; in-12.
1028. Snieders R. De Geuzen in de Kempen. Turnhout, Brepols en Dierickx zoon, 1875 ; 2 d. in-8.
1029. Id. De hut van Wartje Nulph. Uit de krijgstochten van Maurits van Nassau. Turnhout, Splichal-Roosen z. d. in-12.
1030. Torfs L. Fastes des calamités publiques survenues dans les Pays-Bas et particulièrement en Belgique. Paris-Tournai, H. Casterman, 1859-1862 ; 2 d. in-8.
1031. Tricot-Royer Dr. J. Les lépreux de Tongerlo. Genève, 1926.
1032. Id. Les ordonnances du magistrat d'Anvers contre les maladies dites pestilentiellen. Anvers, De Vlyt, 1923.
1033. Id. La prière amulette de Charles-Quint. Anv., Monnoyer, 1922.
1034. Van den Corput Dr. Bibliographie. Curiosités sur la médecine et la vie privée aux XVIe, XVIIIe siècles. Cata-

INHOUD

Westerloo en de Prinselijke familie de Merode.	blz. 73
Heerlijkheid, Bestuur en Rechtsmacht te Beersse in vroeger tijd.	blz. 98
In Memoriam.	blz. 118
Kempisch Boekennieuws. door J. E. Jansen	blz. 120
Aanwinsten voor het Museum.	blz. 121
Bibliographie.	blz. 81 — 96

